

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Företagsekonomiska institutionen

FEKH69

Examensarbete i redovisning på kandidatnivå

HT13

Affärsmässighet i allmännyttan

En kvantitativ studie om vinster och höga utdelningar

Författare:

Arbnore Ashani

Nils Olsson

Aleksander Saga

Handledare:

Ola Mattisson

Sammanfattning

Examensarbets titel: Affärsmässighet i allmännyttan

Seminariedatum: 2014-01-16

Ämne/kurs FEKH69: Examensarbete i redovisning på kandidatnivå, 15 HP

Författare: Arbnore Ashani, Nils Olsson och Aleksander Saga

Handledare: Ola Mattisson

Nyckelord: Rational choice, Institutionell teori, Kommuner, Balanskrav, Utdelning, Vinstmarginal

Syfte: Syftet med denna uppsats är att analysera kommunernas lagefterlevnad och om den varierar beroende av vilken politisk majoritet som styr kommunen. Konkret kommer det att ske genom att vi analyserar i vilken utsträckning kommunerna implementerat lagen om kommunala bostadsaktiebolagen, manifesterat som större utdelningar och högre vinstmarginaler. Vi kommer att sätta detta i relation till om kommunerna anpassar sig efter den äldre lagstiftningen om det kommunala balanskravet.

Metod: Med hjälp av ett deduktivt kvantitativt angreppssätt genomförde vi en studie om trender i kommunala bostadsaktiebolag.

Teoretiska perspektiv: Uppsatsen behandlar huvudsakligen två teorier, Rational Choice och Institutionell teori. Dessa används för att analysera kommunalpolitikerns agerande, vid deras respektive kommuns implementering av lagen om kommunala bostadsaktiebolag.

Empiri: Empirin har huvudsakligen samlats in via databasen Retriever. Där all aktuell data fanns för samtliga kommunala bostadsaktiebolag över en tioårsperiod, mellan åren 2003 och 2012. Kompletterande data om politisk majoritet hämtades från Sveriges kommuner och landstings hemsida.

Slutsats: Kommunala bostadsaktiebolag har, över alla styrningskategorier, upplevt ökade vinstmarginaler sedan införandet av affärsmässig grund i lagen 2010. Samtidigt hade utdelningen 2011 ökat med hela 687 procent från år 2004, där majoriteten av ökningen skedde efter år 2009. Trots denna ökning, bekräftar vi att det finns kommuner som bryter mot det kommunala balanskravet, speciellt vänsterstyrda trots att de var de kommuner med högst total utdelning.

Abstract

Title: Business mindedness in the public housing sector

Seminar date: 2014-01-16

Course: FEKH69, Degree project in accounting undergraduate level, 15HP

Authors: Arbnore Ashani, Nils Olsson and Aleksander Saga

Advisor: Ola Mattisson

Key words: Rational Choice, Institutional Theory, Municipalities, Balance demand, Dividend, Profit margin

Purpose: The purpose of this thesis is to analyze the level of law-abidingness of the Swedish municipalities and if this level differs with political majority. We do this by looking at by which extent they have implemented the law concerning these housing companies. By examining trends on their level of profit margins and dividends. Lastly we put this in relation to whether the municipalities adapt to the somewhat older law concerning balance in the municipalities' finances.

Methodology: We conducted our study by using a deductive quantitative analysis, to examine trends in housing companies owned by Swedish municipalities.

Theoretical perspectives: By using two theories, Rational choice and Institutional theory, we analyze local politicians behavior when implementing the law concerning municipally owned housing companies within their municipality

Empirical foundation: The studies empirical evidence has mainly been collected by using the database, Retriever. Where the data for all the 247 housing companies over a ten year period, between 2003 and 2012, was found. Data concerning political majority for the municipalities was found at SKLs official webpage.

Conclusion: The municipal housing companies, has since the introduction of commercial basis in the law of 2010, seen increased profit margins across all forms of political majority. At the same time, the level of dividends was 2011 up a whopping 687 percent from 2004. Despite this increase, we confirm that there are municipalities that violate the balance demand. Left wing municipalities more so than right wing, despite receiving higher levels of total dividends.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Syfte	3
1.2	Frågeställning	4
2	Teori	5
2.1	Institutionell teori	5
2.1.1	Tvingande isomorfism	5
2.1.2	Mimetisk isomorfism	6
2.1.3	Normativ isomorfism	7
2.1.4	Tvingande påtryckningar vs. frivillig spridning	7
2.2	Rational Choice	8
2.2.1	Rationella aktörer och politiska instiutioner	11
3	Empirisk bakgrund och kontext	12
3.1	Empirisk bakgrund – Regleringen av kommunala bostadsaktiebolag	12
3.1.1	Affärsmässig grund	13
3.1.2	Värdeöverföring	13
3.1.3	Det kommunala balanskravet	15
3.2	Empirisk kontext och hypotesformulering	16
3.2.1	Del 1 – ett politiskt perspektiv	17
3.2.2	Del 2 – ett ekonomiskt perspektiv	18
4	Kvantitativ metod	20
4.1	Angreppssätt	20
4.2	Sekundäranalys och offentlig statistik	20
4.3	Totalundersökning	21
4.4	Bortfall	21
4.5	Insamling av data	22
4.6	Tillämpning av data och redskap för analys	23
4.7	Reliabilitet och validitet	24
4.8	Val av analysverktyg	24
4.9	Förklaring av valda analysverktyg	25
4.9.1	Utdelning	25
4.9.2	Vinstmarginal	25
4.10	Nyckeltalens begränsningar	26
4.10.1	Försköning av nyckeltal	27

4.10.2	Tillväxt via förvärv.....	27
5	Empiri.....	28
5.1	Del 1 – det politiska perspektivet.....	28
5.1.1	Vinstmarginal.....	28
5.1.2	Utdelning.....	33
5.1.3	Avkastning på vinstmarginal.....	37
5.1.4	Sammanfattning del 1.....	38
5.2	Del 2 - Det ekonomiska perspektivet.....	38
5.2.1	Balanskravet.....	38
5.2.2	Politiskt lagtrots.....	39
5.2.3	Utdelning kopplat till negativt resultat.....	42
5.2.4	Sammanfattning del 2.....	44
6	Analys och reflektion.....	46
6.1	Analys.....	46
6.1.1	Vinstmarginal.....	46
6.1.2	Utdelning.....	47
6.1.3	Avkastning på vinstmarginal.....	48
6.1.4	Balanskravet och politisk lagtrots.....	49
6.1.5	Utdelning kopplat till negativt resultat.....	50
6.2	Slutsats.....	51
6.3	Sammanfattning.....	52
6.4	Begränsningar.....	52
6.5	Forskningsbidrag.....	53
6.6	Fortsatt forskning.....	54
7	Referenser.....	55
7.1	Litteraturlista.....	55
7.2	Figurförteckning.....	56

1 Inledning

Bostadsmarknaden i Sverige är ett ständigt aktuellt ämne eftersom det finns en stor brist på bostäder på många orter. Det finns många förklaringar till att intresset aldrig svalnar. I storsstadspressen beskrivs en ständig brist av boende åt en ständigt växande befolkning. Men det finns även det omvända perspektivet av urbaniseringen; de orter i Sverige som förlorar invånare. Där gapar istället bostadskomplexen tomma och överskottet kan tvinga ägarna att istället riva bostäder för att hålla kostnader nere. Utvecklingen är allvarsam; men samtidigt ironiskt paradoxal. Utöver urbaniseringen påverkas bostadsmarknaden av andra faktorer. Varav flera skapar en svårighet i att förutse det långsiktiga behovet av bostäder. Samtidigt innebär bostadsbyggandet en stor kapitalbindning över tid, det kan alltså förknippas med stor risk. Ännu en tänkbar bidragande faktor är de hyresrätter som omvandlas till bostadsrätter. Om man betraktar marknaden som helhet är den helt enkelt mycket komplicerad. Många menar att kommunerna har ett ansvar att tillgodose dess befolkning med tillräckligt många bostäder. Det finns till och med dem som betraktar boende som en rättighet i det svenska samhället; men så ser inte riktigt lagstiftningen ut. Det är ingen rättighet att ha ett boende och utvecklingen går mer och mer mot att göra kommunala bostadsaktiebolag till vilken marknadsaktör som helst.

Även om det inte är en rättighet för kommuninvånare att ha ett boende så finns det däremot vissa obligatoriska verksamheter som kommuner och landsting skall bedriva. En av dessa verksamheter är de kommunala bostadsaktiebolagen (Brorström, Haglund & Solli, 2005:25). Denna verksamhet är specialreglerad av staten genom lagstiftning som således måste följas (Ibid.). Däremot skriver Brorström et. al. (2005) att de statliga minimikraven på verksamheten i praktiken kan vara svårdefinierade, vilket ofta leder till att förvaltningsdomstolen får avgöra om lagens intentioner följs eller inte. Men det är inte alltid som det faktiskt finns något straff för att ignorera lagstiftningen.

2002 fastställdes det i lagen att de kommunala bostadsbolag fick ta ut avgifter som baseras på bostadsbolagets självkostnad. Bostadsbolagen hade då denna självkostnadsprincip som ett övre tak för hyresnivån (Bohlin 2003:105f). Syftet var med andra ord att bostadsbolagen skulle drivas utan vinstsyfte (SFS 2002:102 1 §). Lagstiftningen stödde dock tillfällig vinst i de fall då kommunerna på något vis bedömt självkostnadens storlek felaktigt. Lagen tillät även utdelning trots att tanken var att kommunala bostadsbolag skulle drivas utan vinstsyfte. Detta kan förklaras med att bostadsbolagen inte hade något vinstförbud. Lagstiftningen var alltså inte oförenlig med vinst trots att verksamheten skulle drivas utan vinstsyfte (Prop. 2001/02:58:19). Förutsättningarna för de kommunala bostadsaktiebolagen ändrades i och med lagen (2010:879) om allmännyttiga bostadsaktiebolag. Lagen är formulerad som så att de kommunala bostadsaktiebolagen numera ska drivas

enligt affärsmässig grund. Detta innebär ett avsteg från kommunallagen (1991:900) 2 kap 7§ som stipulerar att kommunerna får bedriva näringsverksamhet men inte i syfte att generera vinst. Utöver kravet på affärsmässiga principer kräver lagen även att bostadsbolagen måste generera marknadsmässig avkastning, det vill säga utdelning (Prop. 2009/10:185:1). Vissa likheter kvarstår dock mellan de två lagarna. Verksamhetens primära mål är fortsatt att förvalta fastigheter med hyresrätter. Bostadsbolagen har också kvar sitt ansvar för bostadsförsörjningen i kommunen samt att de ska värna boendeinflytandet (2010:879 1 §).

Lagstiftningens betydelse är dock en omtvistad fråga, där alla inte håller med om Brorströms syn. Falkman och Tagesson har studerat hur kommunerna anpassar sig efter normer och lagstiftning. I en studie av kommunernas implementering av redovisningsnormer har det visat sig att det finns en motvilja från kommunernas sida att anpassa sig till förändring (Falkman & Tagesson 2008:273f). De resonerar i stil med att om incitament saknas för att följa lagen, så kommer den inte heller att följas (Ibid.). På ett mer abstrakt plan tror vi att detta kan förklara lagtrots i en bredare bemärkelse. I deras kontext resonerade författarna som så att om de styrande i kommunen delar partitillhörighet med de som styr på nationell nivå så ökar det graden av anpassning till reformer. Trots att vi väljer en annorlunda kontext så handlar de grundläggande antagandena om samma sak. Resonemanget grundar sig i ett perspektiv på kommunpolitiker som aktörer som strävar mot att bli invalda till parlamentet. Det finns alltså ett tydligt karriärfokus i hur dessa aktörer förväntas agera när de är rationella. Politiker kommer därför att följa reformer på nationell nivå om förslaget och kommunpolitikern har samma partitillhörighet. Men resonemanget rymmer även ett omvänt förhållande. Om det beslutande partiet eller partierna i kommunfullmäktige inte delar partitillhörighet så borde det snarare skapa motvilja till att implementera lagstiftning. Antagandet är således mycket likt det tidigare. Alltså att politiker som inte är i styrande ställning kommer att opponera sig mot förändring som deras moderparti i riksdagen opponerat sig mot (Falkman, Tagesson 2008:273).

Agent- principal teorin skulle kunna vara en grundstomme för denna uppsats, men vi har valt att gå ett steg djupare, till teorins grundbult, Rational Choice-teorin (RC). Enligt RC anses aktörer agera rationellt och drivas av egenintresse i form av nyttomaximering vilket kan tänkas koppla an till lagändringen där kommunala bostadsaktiebolag styrs på affärsmässig grund. Vi tänker som så att en lag som gynnar kommunerna ekonomiskt kommer att följas i en större utsträckning än i Falkmans och Tagessons (2008) studie. Incitamentet här är så att säga en morot; i form av möjlighet till ökade intäkter för kommunen. Fokus för denna uppsats blir ett ägarperspektiv som ställer kommunen i fokus snarare än de kommunala bostadsaktiebolagen. Med ett sådant perspektiv på ägandet är det rimligt att utdelning mellan kommunen och de kommunala bostadsaktiebolagen kommer att öka som ett uttryck för affärsmässig grund. Med det tydliga fokuset på ägarna, det vill säga kommunerna, så kommer vi att anta att kommunerna styr bostadsbolagen målenligt och att det finns en hög målkongruens. Det borde, i linje

med affärsmässig grund, leda till förbättrad lönsamhet som vi kommer att mäta med hjälp av nyckeltalet vinstmarginal.

De lokala politiska aktörerna på lokal nivå påverkas inte enbart av formella strukturer som lagstiftning, det finns även informella strukturer som styr deras agerande. Inom respektive partiorganisation finns hierarkier och, i en informell bemärkelse, incitamentsystem som både belönar och bestraffar normefterlevnad. Det finns därför anledning att vidga perspektivet för denna uppsats bortom RC. Nog för att aktörer inom dessa system kan agera rationellt inom ramen för både informella och formella begränsningar, men det kan analyseras bättre om det kopplas till institutionell teori. Skillnaderna mellan partierna ger då upphov till att respektive parti kommer att belöna beteende som ligger i linje med deras system. Nog för att de ideologiska skillnaderna kan spela roll här och att aktörer inom partierna agerar utifrån ideologisk övertygelse, men vi väljer att betrakta dem som nyttomaximerande. Deras målsättning blir då att göra karriär inom partiet och då är det viktigt att de interna spelreglerna följs. En något mindre cynisk förklaring kan vara att de vill öka sin kapacitet till att påverka. En stark uppslutning bakom den nationellt förda politiken har lyfts fram som ett av de viktigare komponenterna i organisationens incitamentsystemen. Med andra ord kommer en rationell aktör på lokal nivå att sluta upp bakom den politik som förs på nationell nivå eftersom det är ett beteende som belönas.

Vi har även valt att addera ännu en formell faktor i vår analys, nämligen det kommunala balanskravet som regleras i kommunallagen (1991:900) och lagen (1997:614) om kommunal redovisning. Kravet går ut på att kommunerna ska generera ett positivt resultat med ett nollresultat som minimum. Detta ger ytterligare en aspekt av uppsatsen då kravet borde innebära en begränsning för kommunernas utgifter. Dessutom är det en ingång till hur kommunerna använder utdelningen från de kommunala bostadsaktiebolagen. För om kommunerna väljer att kompensera sig själva med bostadsbolagens pengar, så kommer RC föreslå att de ökar vinsten i bolaget för att kunna ge ut extra utdelning. På så vis kan kommunerna krydda sin budget, för att kunna ha mer pengar att spendera på annan kommunal verksamhet.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att analysera kommunernas lagefterlevnad och om den varierar beroende av vilken politisk majoritet som styr kommunen. Konkret kommer det att ske genom att vi analyserar i vilken utsträckning kommunerna implementerat lagen om kommunala bostadsaktiebolagen, manifesterat som större utdelningar och högre vinstmarginaler. Vi kommer att sätta detta i relation till om kommunerna anpassar sig efter den äldre lagstiftningen om det kommunala balanskravet.

1.2 Frågeställning

Är det politikernas egenintresse och politiska tillhörighet som avgör hur de förvaltar de kommunala bostadsaktiebolagen, eller påverkas förvaltningen snarare av kommunens ekonomiska förutsättningar?

Vår frågeställning är baserad på två tänkbara perspektiv på kommunal bolagsförvaltning. Dels en med mer politisk anknytning, där det är normerna inom partiet, eller blocket, som styr lokalpolitikerna till handling. En handling som enligt individen är rationell, för att maximera dennes egna chanser till en politisk karriär. Dels en med mer ekonomisk anknytning, där det är kommunens ekonomiska förutsättningar som styr individen.

2 Teori

I inledningskapitlet presenterades den aktuella och omdiskuterade bostadsmarknaden som grundstommen i arbetet. Vidare kommer de kommunala bostadsaktiebolagen att vara vårt fokus och den lagändring som drevs igenom 2010 om att kommunala bostadsaktiebolagen numera ska styras utifrån affärsmässig grund. För att kunna hitta tänkbara förklaringar och en större förståelse för eventuella trender så kommer omständigheterna att analyseras utifrån två samhällsvetenskapliga teorier: Rational Choice och Institutionell teori.

2.1 Institutionell teori

Generellt kan man säga att institutionell teori kopplar samman en organisation och dess handlingar med sociala normer och värderingar (Deegan och Unerman:358). Inom teorin finns två huvudbegrepp eller dimensioner, isomorfism och decoupling (Ibid.), varav båda kan förklara organisationers struktur.

DiMaggio och Powell (1983:149) definierar isomorfism som:

”a constraining process that forces one unit in a population to resemble other units that face the same set of environmental conditions” (Ibid.)

Vidare skriver Carpenter och Feroz (2001:566) enligt Deegan och Unerman:359, att på grund av denna isomorfistiska process kommer organisationer bli mer och mer lika varandra inom specifika områden. Detta som en följd av att de anpassar sig till förväntningarna hos den bredare institutionella omgivningen. Eller annorlunda uttryckt: förväntningarna från företagets intressenter.

DiMaggio och Powell (1983:150) har identifierat tre subbegrepp inom isomorfism, som förklarar hur de institutionella processerna ändras, där var och en härstammar som svar från olika problem. Tvingande isomorfism har sina rötter i politiskt inflytande och legitimitetsproblem. Mimetisk isomorfism är ett resultat av förändring i osäkra tider och den sista, normativ isomorfism, är associerad med värderingar inom särskilda sociala grupper (DiMaggio och Powell, 1983:150).

2.1.1 Tvingande isomorfism

Den första av de tre typerna av isomorfism är tvingande (på engelska: coercive isomorphism). Denna typ av isomorfism är ett resultat av både formella och

informella påtryckningar från externa organisationer som företaget är i en beroendeställning till, eller från kulturella förväntningar ifrån samhället där företaget agerar (DiMaggio och Powell, 1983:150). De fortsätter med att poängtera att denna typ av påtryckningar kan uppfattas antingen som ett tvång eller övertalning från de externa aktörerna (Ibid.).

Tuttle och Dillard (2007:393) skriver enligt Deegan och Unerman (2011:360) att denna förändring kan instiftas av externa krafter, såsom statliga påtryckningar eller bestämmelser, något även DiMaggio och Powell (1983:150) påpekar. För vår del kopplas detta till lagändringen 2010, en statlig bestämmelse, där de kommunala bostadsaktiebolagen tvingades att drivas på affärsmässig grund. Tuttle och Dillard (2007:393) skriver vidare att den primära anledningen till att anpassa sig till eventuella påtryckningar är att fortsättningsvis anses som legitima, och om den influerande gruppen, i vårt fall staten, har tillräckligt med inflytande kan en förändring komma att ske.

Sammantaget kan sägas, vilket kanske även är den mest beskrivande förklaringen av begreppet, att tvingande isomorfism uppstår när företag och organisationer ändrar sina institutionella arbetssätt som en följd av påtryckningar från starka intressenter som företaget eller organisationen är beroende av. Mest centralt är här således starka eller inflytelserika intressenter (Deegan och Unerman, 2011:363).

2.1.2 Mimetisk isomorfism

Till skillnad från tvingande isomorfism uppstår inte mimetisk isomorfism genom att anpassning tvingas fram. Däremot uppstår det genom osäkerhet, som i sig kan vara en starkt uppmuntrande kraft till imitation (DiMaggio och Powell, 1983:151). Mimetisk isomorfism uppstår när företag försöker kopiera eller förbättra de institutionella arbetssätt som andra organisationer har anammat, och för att på så sätt uppnå konkurrensfördelar i form av ökad legitimitet (Deegan och Unerman, 2011:360). DiMaggio och Powell (1983:151) skriver att denna typ av isomorfism ofta uppstår när organisatoriska teknologier är dåligt förstådda, när mål är tvetydliga, när omgivningen skapar symbolisk osäkerhet eller helt enkelt när företaget eller organisationen upplever osäkerhet. Att företag försöker kopiera andra vid osäkra tider kan bero på att de anser att företaget som de försöker efterlikna är framgångsrikt eller helt enkelt stabilt, och att de genom att agera på ett snarlikt sätt själva skall bli framgångsrikt eller stabilt. En process som i sig kan antas vara legitimerande vid just osäkra tider.

Unerman och Bennet (2004) har enligt Deegan och Unerman (2009:361) en liknande förklaring, att företagsledare kopierar ledande organisationer inom samma sektor i ett försök att bibehålla eller till och med förbättra dess externa intressenters uppfattning om företaget och dess legitimitet. Utan påtvingande åtgärder från utomstående intressenter så tycks den motiverande faktorn bakom detta kopierande vara att upprätthålla eller till och med förbättra sina konkurrensfördelar gentemot sina konkurrenter (Ibid.).

Sätter vi detta i relation till de kommunala bostadsaktiebolagen i Sverige så skulle mimetisk isomorfism ske genom att, troligtvis, mindre bostadsaktiebolag runt om i Sverige ändrar på sina institutionella arbetssätt, för att efterlikna deras större eller mer stabila kollegor och konkurrenter. Utan vidare spekulation i ämnet kan man anta att en sådan förändring, med teorin i ryggen, är eftersträvansvärd från de mindre stabila företagens intressenters sida vid osäkra tider, vilket 2008 års finanskris bör klassificeras som. Däremot anser vi att detta ligger utanför uppsatsens intresse att undersöka vidare, då vi främst intresserar oss för tvingande och normativ isomorfism.

2.1.3 Normativ isomorfism

Den sista av de tre typerna av isomorfism som nämndes tidigare kallas normativ isomorfism. Detta uppstår när vissa samhällsgruppers sociala normer ändras eller när företagets institutionella arbetssätt skiljer sig ifrån vad dessa grupper förväntar sig av företaget. Ett exempel på normativ isomorfism är att företagsledare som har fått samma typ av utbildning, till exempel om de studerat vid elitskolor, tenderar att använda samma typ av strategier och har samma typ av angreppssätt. Detta eftersom de annars framstår som att de går emot och bryter mot vad deras grupp tycker och anser, helt enkelt denna grupps normer och värderingar (DiMaggio och Powell, 1983; Palmer; Jennings och Zhou, 1993). Ett annat exempel skulle kunna vara att de samhälleliga värderingarna i Sverige, över vilket fokus de kommunala bostadsaktiebolagen skall ha, har ändrats över tiden. Där denna förändring då ligger till fokus för en förändring av institutionella angreppssätt. Detta är dock ett rent hypotetiskt exempel för att förklara begreppet normativ isomorfism, och alltså inget vi med säkerhet kan säga är så. Däremot är det författarnas intention att undersöka ett antal variabler som kan ge en indikation om det finns en sådan trend i Sverige med 2003 som utgångspunkt.

En kritik som DiMaggio och Powell (1983:153) riktar mot normativ isomorfism är att trots att ett företag anpassar sig till vad olika grupper i samhället kräver eller förväntar sig av företaget, innebär det inte att de gör vad de gör bättre än de företag som inte anpassar sig. Men de företag som väljer att anpassa sig, kan finna det lättare att attrahera karriärdriven personal, de kan uppfattas som legitima, få ett godare rykte eller helt enkelt finna det lättare att genomföra transaktioner med andra, liknande, företag. Däremot behöver detta, som tidigare nämnts, inte nödvändigtvis betyda att de gör saker bättre än deras icke-anpassade konkurrenter.

2.1.4 Tvingande påtryckningar vs. frivillig spridning

Den tredelade uppdelningen är en ren analytisk uppdelning, då det ofta kan vara svårt att särskilja de olika typerna empiriskt (DiMaggio och Powell, 1983:150). Exempelvis kan mimetisk isomorfism och normativ isomorfism sammanfogas genom att organisationer kopierar andra som ändrat sitt angreppssätt genom

anpassning till samhälleliga normer och förväntningar på företagen inom branschen. Oliver (1991) berör denna uppdelning, där hon särskiljer mellan tvingande påtryckningar (coercive pressures) och frivillig spridning (voluntary diffusion), där den sistnämnda är kopplat till mimetisk eller normativ isomorfism. Hon menar att tvingande isomorfism står för sig själv då det är den enda av de tre typerna som inte är frivillig. Således slår hon ihop mimetisk och normativ isomorfism till det gemensamma begreppet frivillig spridning, då dessa två faktiskt representerar en förändring som företaget frivilligt åtar sig (Oliver 1991:168).

Den tolkning vi gör av detta är att mimetisk och normativ isomorfism ofta kan uppstå samtidigt. Så mycket att de kan fogas samman som ett gemensamt begrepp som ska sättas i relation till tvingande isomorfism. Detta tror vi sker när normativ isomorfism ligger till grunden för en förändring så används stabila framgångsrika företag som ett exempel för den benchmarking som andra aktörer då rättar sig efter. Den sistnämnda som då borde anses så olika de andra två att det sällan sker samtidigt som de andra. Vi har således valt att redogöra för vad de tre delarna inom teorin innebär, för att på så vis skapa en helhetsbild och ge läsaren med tillräcklig bakgrundsinformation för att kunna förstå teorin. Vi menar att det är just tvingande isomorfism som är den viktigaste grundstenen för vår analys, då det som redogjorts ovan representeras i form av lagändringen som kom 2010. Därtill sätter vi detta i relation till normativ och då även i viss mån mimetisk isomorfism, för att undersöka om det är en mer långtgående trend som lett till ett mer lönsamhetsinriktat arbete inom dessa kommunala bostadsaktiebolag eller om det är en framtvindad förändring från statens sida.

2.2 Rational Choice

RC är en samhällsvetenskaplig teori som syftar till att förklara samt förstå socialt och ekonomiskt handlande hos människor. Teorin består av två av varandra beroende grundantaganden. Det första antagandet är att man anser att människan i alla lägen tenderar att agera rationellt. Det finns alltså ett tydligt rationellt uppförandemönster hos människan. Det andra antagandet grundar sig i att människan är egoistisk, med andra ord självintresserande. Människan kommer således att agera i syfte att tillfredställa behov som gynnar hennes egna maximala nytta eller intresse (Andrew Hindmoor 2006:181). Utifrån Rational Choice så kan rationalitet definieras utifrån två aspekter: axiomatisk och optimerande. Ur den första aspekten förklaras rationalitet som att aktörer har en tydlig preferenshierarki där varje preferens har logiska konsekvenser för aktörer. Det optimerande perspektivet är väldigt snarlikt men bygger på antaganden om att preferensernas utfall baseras på vad aktörer tror att det är. Skillnaden är således skillnaden mellan att tro och att veta. Gemensamt för båda är antagandet om att aktörer faktiskt har en fri vilja (Hindmoor 2006:183).

Axiomatisk rationalitet har fyra olika förutsättningar för att preferenshierarkin ska kunna anses vara optimal:

1. *Reflexiviteten* innebär att värdet, i termer av nytta, av varje alternativ är given och att varje alternativ inte är värt mer än sig självt.
2. *Kompletta preferenser* kan vi börja med att exemplifiera. Anta att det finns tre olika alternativ: A, B och C. Kompletta preferenser innebär att dessa tre alternativ kan jämföras parvis mot varandra. Det vill säga att A jämförs med B, B med C och A med C.
3. *Transitiva preferenser* innebär att det finns en logisk struktur för hur dessa alternativ är rangordnade. Ordningen kan liknas vid att ha ett första, andra och tredjehandsval. Det kan återkopplas till exemplet i punkt 2. Om A är bättre än B och B är bättre än C, måste även A vara bättre än C.
4. *Kontinuitet* innebär att preferensordningen inte är huggen i sten utan att den kan förändras givet att alternativen faktiskt förbättras eller försämras (Hindmoor 2006: 184; Berg, Jacobsson 2010:219).

När dessa faktorer adderas till varandra blir summan en rationell aktör. Rationaliteten enligt axiomatisk RC förutsätter alltså punktlistan ovan. Kritiken som riktats mot det axiomatiska perspektivet baseras i stor utsträckning på att människan inte alltid agerar rationellt. En aspekt av problemet är att få *kompletta preferenser*. Innan en aktör kan värdesätta olika alternativ i relation till varandra krävs det att det finns kännedom om just vilket värde som aktören ska tillskriva varje enskilt val (Hindmoor 2006:187). När det handlar om huruvida en kommun ska implementera en lag eller inte måste således även utfallet av agerandet vara känt vid valögonblicket. Något som givetvis inte är helt enkelt, speciellt inte om det handlar om lagstiftning som är relativt vagt formulerad och principiell i sin natur. En annan punkt som kritiserats är att vi inte alltid agerar med nyttomaximering som utgångspunkt. Det kan finnas andra drivkrafter så som skyldighet och plikt. Vid sådant handlande existerar ingen egennytta i preferensen. En invändning mot denna kritik är att det kan vara axiomatiskt rationellt att faktiskt agera som om det är plikt eller skyldighet som driver oss. Det kan vara ett sätt att uttrycka lojalitet. En av våra centrala resonemang kan knytas an här. Politiker på lokal nivå kommer att rösta som dess partivänner på nationell nivå med målsättningen att göra karriär. Som en bieffekt av detta är det tänkbart att agerandet kan uppfattas som ett uttryck för lojalitet, trots att drivkraften är en annan. Det skulle i sådana fall manifesteras sig som att alliansstyrda kommuner kommer att implementera lagstiftningen och att deras verksamhet därför kommer att drivas på affärsmässig grund.

Den optimerande rationaliteten är en mindre strikt form av rationalitet. Istället för att kunna rangordna och värdera varje handlingsalternativ är rationalitet något som baseras på vilket alternativ som vi tror är bäst. Rationalitet i denna bemärkelse är ett uttryck för avsaknaden av perfekt information. Det finns en rimlighet i detta antagande. En förutsättning för att kunna ha en preferensordning som den i det axiomatiska perspektivet är just perfekt information. Förekomsten av perfekt information är givetvis en mycket ovanlig företeelse men här är det snarare ett teoretiskt antagande. Trots det känns det som ett allt för orimligt antagande som får som konsekvens att vi föredrar det optimerande perspektivet.

Det optimerande perspektivets syn på rationalitet är vad vi tror passar bäst. Skillnaden mellan att tro och att veta behöver dock inte innebära en milsvid skillnad. Att tro sig känna till det bästa alternativet antas vara ett uttryck för att välja det bästa alternativet baserat på den information som faktiskt finns tillgänglig (Hindmoor 2006:190).

RC har sitt ursprung inom nationalekonomin men har senare även spritts till andra samhällsvetenskapliga discipliner. I den här kontexten kan det vara fruktfullt att nämna relationen mellan politiker och väljare. De politiska partierna kan då beskrivas som försäljare som försöker sälja in sig hos väljarna som kan beskrivas som kunder. Båda parterna antas ur detta perspektiv göra val som optimerar deras egennyttan. Liknelsen kan framstå som lätt raljerande men det finns trots allt ett värde i en sådan formulering. RC beskriver ofta aktörernas agerande i ekonomiska termer. Fördelar ställs ofta i relation till kostnaden för ett handlingsalternativ. Detta trots att det egentligen inte behöver röra sig om en kostnad i en ekonomisk bemärkelse. Snarare kan kostnader, på ett lika abstrakt plan, förstås som nackdelar (Nakaska i Wiarda 2010:128). En av styrkorna i RC är att motiven bakom ett agerande inte behöver förklaras konkret. Istället nöjer sig teorin med att stipulera att aktörer är rationella och nyttomaximerande. För politiker och politiska partier blir målet att få så många röster som möjligt. Någon ambition att förklara ifall det är pengar, makt eller någon annan målsättning som är drivkraften för den enskilda aktören görs alltså inte (Nakaska i Wiarda 2010:130). Vid studiet av betydelsen av politisk färg och vinstuttag är det optimerande perspektivet dessutom rimligare. Partipolitiska ideologiska skillnader skulle kunna beskrivas som olika typer av logiker och övertygelser. Utifrån dessa logiker är det rimligt att det uppstår skillnader kring vilka alternativ som ses som rationella.

Väljare kan som sagt ses som de kunder som politikerna vill sälja sina produkter till. I denna verklighetsbeskrivning antas väljarnas egenintresse vara att de ska kunna betala så lite som möjligt. Det är det beteende som brukar beskrivas som plånboksröstande (inte att förväxla med CSR-begreppet). Skattepolitiken kan ses som ett uttryck för omfördelning av resurser mellan grupper i samhället. En aktör som gynnas av ett sådant system skulle enligt logiken välja att rösta för omfördelning och vice versa (Bergh, Jacobsson 2010: 342). Men med lagändringen öppnades en ny ingång till omfördelningspolitiken. Vinsten skulle kunna användas för att täcka kostnaderna i den kommunala verksamhet som annars hade varit skattefinansierad. Det innebär att det finns en rationalitet i att avstå ifrån skattehöjningar om intäkterna kan fås på annat håll, så som via utdelning. Men det finns även en annan tänkbar, mer indirekt finansieringskälla; kommunerna låter bostadsbolagen direkt betala för vissa, till exempel, sociala åtgärder som ligger inom kommunens ansvar. Denna möjlighet ökar när kommunerna ges möjlighet att öka bostadsbolagens hyresintäkter och därmed rimligtvis även deras resultat.

De återkommande gemensamma nämnarna rationalitet och nytta ramar in aktörerna samt deras agerande. Vidare röstar väljarna för att få mer i plånboken vilket i sin tur formar politikerna som drivs av att få så många röster som möjligt. Ett steg i denna riktning är att finna finansiering från andra källor än

skatteintäkter. När utdelningarna från de kommunala bostadsaktiebolagen tillåts öka borde det enligt RC:s antaganden leda till större utdelningar.

2.2.1 Rationella aktörer och politiska institutioner

Det går att göra kopplingar mellan RC och institutionell teori. Det kommer att utgöra det teoretiska ramverket för den här uppsatsen. Om det nu är så att normativ isomorfism är kopplat till samhällsnormer så borde således politisk färg spela in här, om Sverige gått mot ett politiskt "blåare" samhälle så kommer detta spegla sig i samhällets normer och således även i företagsledningens samt kommunernas. Detta kan då kopplas samman med rational choice i den mån att om samhället kräver förändring så gör företagsledningen väl i att anpassa sig, som en följd av att ägarstrukturen för dessa bolag ser ut som det gör. Det vi vill säga med detta är att företagsledningens ställning inom företaget påverkas av ägarna till bolaget, vilket då ofta är kommunen, mer specifikt kommunalpolitikerna. Dessa kommunalpolitiker kan också ses som nyttomaximerande och vill, som vi tidigare presenterat, gå i samma linje som sitt parti för att kunna göra en politisk karriär. I slutet av ledet vill vi göra gällande att alla individer i kedjans rationella beteende kan kopplas till tvingande påtryckningar och frivillig spridning.

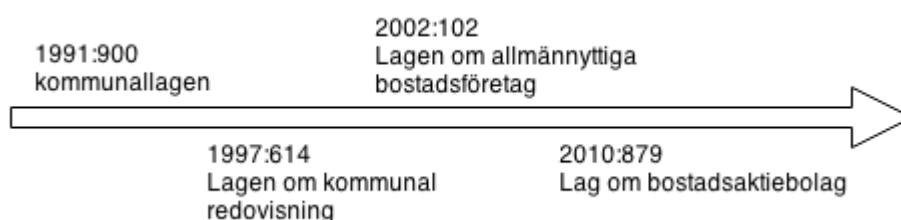
Men det går även att diskutera sambandet ur ett annat perspektiv. När den informella strukturen inom ett parti dikterar ett speciellt sätt att handla blir det en form av institutionell teori (Deegan och Unerman, 2011:362). Det är rimligt att anta att det inte alltid är så att partimedlemmarnas mest nyttomaximerande val är att följa partipiskan; men de gör de ändå. Kostnaden för att bryta mot de institutionella spelreglerna blir helt enkelt för höga. Ett sådant resonemang innebär att RC sätts i relation till normativ isomorfism. Där normen, som en mjukare struktur, begränsar hur aktörer agerar. Detta blir en återkoppling till hur lokalpolitiker anpassar sig till sina partikollegor på nationell nivå. Alltså att styrningen av kommunala bostadsaktiebolag kommer att anpassas efter lagstiftningen ifall det är samma politiska parti som styr i kommunen som röstat igenom lagen.

3 Empirisk bakgrund och kontext

I det föregående kapitlet presenterades de två teorier som låg till grund för analysen av datan i detta arbete. I detta kapitel presenterar vi genomgående de viktigaste begreppen för uppsatsen; värdeöverföring, affärsmässig grund och det kommunala balanskravet. Vi lyfter även fram de viktigaste delarna i de lagar som påverkar de kommunala bostadsaktiebolagen. Kapitlet avslutas med att sätta teorierna och begreppen i en empirisk kontext vilket mynnar ut i uppsatsens hypoteser.

3.1 Empirisk bakgrund – Regleringen av kommunala bostadsaktiebolag

I det här avsnittet presenteras mer ämnesspecifika begrepp, till exempel affärsmässig grund och värdeöverföring, samt de lagar och deras påverkan på vår population. Kapitlet avslutas sedan med en genomgående beskrivning av nyckeltal. Efter detta är det vår förhoppning att läsaren skall ha tillräcklig förståelse för ämnet för att kunna förstå följande empiri- och reflektionskapitel.

Figur 1 – Tidslinje

Figuren ovan är en tidslinje som rymmer de lagar som kommer att presenteras i detta avsnitt. Vi använder lagarnas SFS-nummer som tidsmarkörer. Värt att poängtera är att det utöver lagarna även kommer att presenteras propositioner såväl som förordningar. Detta till trots så är det en presentation över den lagstiftning som påverkar de kommunala bostadsaktiebolagen.

Principen om affärsmässighet innebär att prissättningen av kommunala varor och tjänster är ett avsteg från självkostnadsprincipen. Självkostnadsprincipen lever dock kvar i andra grenar av den kommunala verksamheten eftersom den finns lagstadgad i kommunallagen 8 kap 3 c §. Självkostnadsprincipen är i sig inte ett hinder mot att kommunernas verksamhet genererar ett överskott. Men själva syftet med prissättningsmodellen är att vinst inte ska vara målet med verksamheten. Ett

tillfälligt överskott kan accepteras men idealet är att priserna ska justeras ner. Optimal prissättning kan summeras som:

“Med självkostnad avses, om inte annat är särskilt föreskrivet, de sammanlagda kostnaderna för hela den avgiftsupptagande verksamheten eller rörelsen.”
(Bohlin, Karnov kommenter 268 till kommunallagen 8 kap 3 c §).

Självkostnadsprincipen infördes för att förhindra att kommunerna skulle missbruka sin position som, mer eller mindre, monopolaktörer. En viktig del av självkostnadsprincipen är att den innebär en maximinivå. Det är alltså möjligt att ta ut ett lägre pris än självkostnaden. I praktiken är det möjligt för kommunerna att erbjuda tjänsterna gratis; vilket då innebär att tjänsten finansieras med hjälp av kommunens andra intäkter (Bohlin 2003: 101f). En viktig poäng när det kommer till självkostnadsprincipen är att den, som huvudregel, inte ska fokusera på självkostnaden för den enskilda prestationen utan självkostnaden för en sammanhållen verksamhet (Ibid. 105).

3.1.1 Affärsmässig grund

Den uppenbara skillnaden mellan självkostnadsprincipen och affärsmässig grund är att affärsmässig grund innefattar ett explicit vinstkrav. Ser man det i form av en prissättningsmodell så tillkommer det ett vinstpålägg på den befintliga självkostnaden. En förutsättning för kommunerna att driva verksamhet på affärsmässig grund är att det sker i verksamheter som är juridiska personer, exempelvis kommunala bostadsaktiebolag. Iden om affärsmässig grund fanns redan innan 2010 men i branscher som el och VA (Ibid. 104). Det affärsmässiga vinstkravet motiveras med att bostadsbolagen inte ska behöva vara beroende av bidrag från staten eller kommunerna (Prop. 2009/10:185:18). Det vill säga att de kommunala aktiebolagen ska finansiera sin verksamhet via försäljningsintäkter.

Lagändringen 2010 om affärsmässig grund i kommunala bostadsbolag fick även konsekvenser för andra lagar och i någon mån för hur hyressättningsnormen fungerar på den svenska marknaden för hyresrätter. Utöver de redan nämnda förändringarna, med dels helt ny lagstiftning och dels undantagen från kommunallagen, påverkades även jordabalken och hyresförhandlingslagen. De två senare förändringarna gäller hur hyresförhandlingarna ska genomföras och de reglerar även förhållandet mellan hyresgäst och hyresvärd (Prop. 2009/10 10:185: 8-12). Dessa är således av ringa betydelse för denna uppsats.

3.1.2 Värdeöverföring

En annan central del av den nya lagstiftningen är hur värdeöverföring mellan det kommunala bostadsaktiebolaget och kommunen ska gå till. Reglering av denna

aspekt av branschen är inget nytt i sig. Med den nya lagen finns det numera ett större utrymme för egen tolkning eftersom lagen inte är strikt formulerad. I lagen 2002:102 och förordningen 2003:348 nämns följande gällande värdeöverföringar och utdelningar:

- Utdelningen ska baseras på grundkapitalet. Det vill säga det aktiekapital som kommunerna köpt kontant; alltså tillskjutet kapital från ägarna. Aktiekapital som finansierats med hjälp av till exempel lån inkluderas inte (2002:102 1 kap 1 §).
- Den högsta tillåtna utdelningen beräknas enligt följande: grundkapitalet multiplicerat med föregående års genomsnittliga statslåneränta med ett tillägg av en procentenhet. Detta gäller endast om beräknad utdelning inte är större än resultatet. Det är alltså det lägsta av föregående års resultat och utdelningsberäkningen som utgör utdelningstaket (2003:348 1 §).
- Den högsta tillåtna utdelningen beräknas enligt följande: grundkapitalet multiplicerat med föregående års genomsnittliga statslåneränta med ett tillägg av en procentenhet. Detta gäller endast om beräknad utdelning inte är större än resultatet. Det är alltså det lägsta av föregående års resultat och utdelningsberäkningen som utgör utdelningstaket (2003:348 1 §).

I lagen 2010:879 har utdelning övergetts till förmån för värdeöverföring:

- Värdeöverföring baseras nu på tillskjutet kapital. Detta består av grundkapital som även inkluderar apportemissioner (som är en nyemission där aktierna betalas med andra medel än pengar). Dessa medel kan utgöra alltifrån aktier till fastigheter). Beräkningen för att bestämma utdelning på tillskjutet kapital är den samma som för grundkapital (2010:879 3 §).
- Den maximala utdelningen bestäms på samma sätt som med lagen 2002:102. Med skillnaden att utdelningen inte får vara större än hälften av föregående års resultat (2010:879 3 §).
- Ett undantag är att den nya lagstiftningen inte tillåter värdeöverföringar som överstiger hälften av intjänat nettoöverskott vid fastighetsförsäljning. Nettoöverskott är den vinst som uppkommer vid avyttring av fastigheter som beräknas genom att räkna ut skillnaden mellan fastighetens försäljningspris och dess bokförda värde med tillägg för försäljningskostnader. Slutligen måste denna värdeöverföring godkännas av kommunfullmäktige (2010:879 4 §).
- Lagens andra undantag är möjligheten att ta ut högre värdeöverföringar om medlen är öronmärkta för specifika ändamål. Det kan göras om det är tänkta till åtgärder i linje med kommunens *“bostadsförsörjningsansvar som främjar integration och social sammanhållning eller som tillgodoser bostadsbehovet för personer för vilka kommunen har ett särskilt ansvar”*. Överföringen kan även vara större om medlen förs mellan olika bostadsföretag inom samma koncern (2010:879 5 §).

Skillnaderna mellan de två lagarna är vid första anblicken ganska små. Beräkningen av räntan används på samma sätt men taket för utdelning blir rimligtvis lägre med den nya lagen. Detta trots att vinstkravet inkluderats. Samtidigt finns möjligheter i den nya lagen att ta ut större vinster men med vissa begränsningar. Det finns indikationer på att värdeöverföringarna faktiskt har ökat trots dessa. I en nyhetsartikel som granskar värdeöverföringen i tre av Stockholms bostadsbolag har värdeöverföringarna ökat mycket. Enligt artikeln överskrider värdeöverföringarna de begränsningar som finns i 3 §. Artikeln redovisar att 2011 gjordes värdeöverföringar på 147,6 miljoner och ökar till 3,3 miljarder 2013 (Dagens nyheter 2013).

De ökade värdeöverföringarna som artikeln identifierat kan kopplas till teorin om Rational Choice. En ny lag implementeras som är något vag i sin definition och resulterar i att kommunerna tar tillfället i akt att maximera sitt vinstuttag ur bostadsbolagen. Kommunerna tolkar lagen till sin egen fördel, något som kan ses som ett steg mot nyttomaximerande. Agerandet skulle kunna tyda på en tydlig vinstmaximerande strategi. En tänkbar förklaring är att lokalpolitikerna tar tillfället i akt att få in maximalt med intäkter från bostadsbolagen för att kunna hålla kommunskatten på en lägre nivå.

Gemensamt för båda lagarna är att det saknas sanktioner ifall man bryter mot dem. Detta kan knytas an till resonemanget ovanför som förs av Tagesson om de bristande straffpåföljderna för eventuella lagförbrytare. En rationell aktör saknar alltså incitament att följa lagen. Men här handlar inte om att avstå ifrån att anpassa sig efter lagen utan som det sagt tidigare att tolka lagen till sin egen fördel.

3.1.3 Det kommunala balanskravet

Balanskravet innebär principiellt att varje enskild kommun ska sträva mot att nå balans mellan intäkter och kostnader. Balanskravet beskrivs som en miniminivå för det som kallas god ekonomisk hushållning. Uttrycket har en implicit innebörd av att kommunerna ska generera ett överskott. Det är i relation till överskottet som balanskravet kan betraktas som en miniminivå. Lagen är mer konkret formulerad än den som gäller kommunala bostadsbolag. Det finns således mindre tolkningsutrymme när det gäller balanskravet. Nog för att det finns undantag till kravet men det är mer strikt formulerad och tvingande.

Kommunallagen (1991:900) stipulerar i kapitel 8 § 5a att balanskravsresultatet enligt 4 kapitlet § 3a i lagen om kommunal redovisning (1997:614) att ett negativt resultat vid ett räkenskapsår skall regleras, och således täckas upp, under de tre åren som närmast följer det negativa resultatet. Lagen om kommunal redovisning kapitel 4 § 3a säger också att vid ett eventuellt negativt resultat skall det anges i förvaltningsberättelsen för det aktuella året när och hur kommunen avser att väga upp för det negativa resultatet de kommande åren. Fullmäktige skall sedan anta en åtgärdsplan för hur denna reglering ska ske (1991:900 8 kap. § 5a), där beslut om detta skall fattas som senast i budgeten för det tredje året efter det negativa balanskravsresultatet.

För att jämna ut dessa justeringar något, och för att således slippa sitta varje år och räkna kronor och ören i budgeten och hur nära kommunen kom sitt mål, så infördes år 2012 en så kallad resultatutjämningsreserv. Det maximala belopp som får avsättas till denna reserv är det lägsta belopp av antingen årets resultat eller årets resultat efter balansjusteringar enligt 4 kapitlet 3a § (1997:614). Maximalnivån beräknas enligt kommunallagen (1991:900) 8 kapitlet 3 d § som det lägsta av två alternativ. Antingen en procent av summan av skatteintäkter samt generella statsbidrag och kommunalekonomisk utjämning; eller två procent om kommunen har ett negativt eget kapital där ansvarsförbindelsen för pensionsförpliktelser är inkluderade. Paragrafen om balansjusteringar är ett tillägg från lagen 2012:799 om ändring i lagen 1997:614 om kommunal redovisning. Tillägget säger också att medlen i resultatutjämningsreserven får användas för att jämna ut kommunens intäkter över en konjunkturcykel. Då tillägget är så pass nytt så har det inte tagits hänsyn till i denna studie.

Balanskravet introducerades i och med reformen av kommunallagen (1991:900). Kravet är uttryck för vad som kallas: *god ekonomisk hushållning*. Det anses således vara god ekonomisk hushållning att inte låta den kommunala verksamheten generera ett underskott. Samtidigt är det blott ett av flera uttryck för *god ekonomisk hushållning*. På ett principiellt plan handlar uttrycket om ansvarsfullt förvaltande av de offentliga medlen inom kommunen. Mer konkret handlar det om att bibehålla ett långsiktigt ansvarstagande. Där balanskravet är tänkt att förhindra att negativa resultat leder till att kapitalet urholkas. Som det tidigare påpekades kan balanskravet ses som en miniminivå eftersom målsättningen bör vara att kommunerna ska generera ett positivt resultat (Prop. 1990/91:117:211).

Ett undantag till kravet att i förvaltningsberättelsen föreskriva hur kommunen tänker väga upp det negativa resultatet de kommande åren, kan ske om fullmäktige beslutar om att en reglering av det negativa resultatet inte skall ske. För detta krävs dock synnerliga skäl. Om detta sker måste dock skälen till beslutet anges i förvaltningsberättelsen (1991:900 8 kap. § 5a; 1997:614 4 § 3a).

Det finns inga direkta sanktioner kopplade till balanskravet. Det finns möjlighet att överklaga kommunernas budget med hänvisning till kommunallagen. Men någon straffpåföljd för att inte följa balanskravet saknas i lagstiftningen. Men det finns som sagt var tvingande formuleringar om att det ska vara balans mellan kommunernas intäkter och kostnader.

3.2 Empirisk kontext och hypotesformulering

Vi väljer att se vinstmarginal som en manifestation av begreppet affärsmässighet. Det är primärt ett uttryck för lönsamhet, men det är relevant av andra skäl också. Vi tror att vinsten har ökat i bolagen när självkostnadsprincipen avskaffades. Men vi tror även att vinstmarginalerna har ökat mer i bolag som finns i kommuner som är alliansstyrda eftersom det är en alliansstyrd regering som drivit igenom

reformerna. Den teoretiska logiken som får oss att anta detta kommer från en hybrid av RC och institutionell teori. De politiska aktörerna på lokal nivå har som målsättning att klättra inom partihierarkin. För att göra detta måste de anpassa sig till de incitamentsstrukturer som finns inom partiet. Detta görs genom att stödja de förslag som initieras på högre nivå inom partiet. Lokalpolitikernas agerande reducerar dem då till ögontjänare.

Ett sådant teoretiskt resonemang leder fram till att lagstiftningen som antas av en alliansstyrd regering kommer att implementeras i alliansstyrda kommuner. Men även omvänt kommer frågor där oppositionen inte röstar för alliansinitierade lagstiftningsförslag att leda till en högre motvilja till implementering.

3.2.1 Del 1 – ett politiskt perspektiv

Lagen (2010:876) om kommunala bostadsaktiebolag borde alltså efter en sådan logik implementeras i de flesta alliansstyrda kommuner men inte i de rödgröna. Vi tror dock att en del rödgröna kommuner även kommer att implementera lagen. Men då snarare för att de är intresserade av att dryga ut skattkistorna. Ett sådant agerande skulle också kunna anses som rationellt, då, om införandet av affärsmässig grund leder till högre vinster kan detta resultera i en mer stabil ekonomi för kommunen. Detta leder fram till vår första hypotes:

H1: Införandet av affärsmässig grund har lett till högre vinstmarginaler i kommunala bostadsbolag.

Likt vårt resonemang om en förbättrad ekonomi från hypotes ett ovan, menar vi att även utdelning är ett sätt att förbättra ekonomin. Utdelning är om något, mer direkt relaterat till en förbättrad ekonomi då det ökar kommunens likvida medel. På samma sätt tror vi således att antalet företag som lämnar utdelning till kommunerna har ökat. Alltså dels att de har ökat generellt men även att de har ökat mer i alliansstyrda kommuner. Det leder fram till vår andra hypotes:

H2: Borgerliga kommuner har både högre frekvens av samt storlek på utdelningar från kommunala bostadsaktiebolag.

Rimligtvis kommer det att finnas en korrelation mellan de två hypoteserna, åtminstone baserat på vår teoretiska grund. Har man tillgång till höga vinstmarginaler borde det ses som ett rationellt beteende att ge ut högre utdelningen. Detta testas i uppsatsens tredje hypotes:

H3: Det finns en korrelation mellan hög vinstmarginal och utdelning.

De tre första hypoteserna ser vi som ett uttryck för ett politiskt perspektiv. Kommunerna är då i praktiken bundna av den normativa isomorfismens bojar. Vi kan dock inte utesluta om det enbart är ett uttryck för normativ isomorfism, då det även kan vara ett uttryck för mimetisk isomorfism. Men vi gör ett antagande om

att det finns en normativ incitamentsstruktur inom partierna som belönar önskvärt beteende. Detta leder till att politikerna som styr kommunerna agerar på ett sätt som de bör göra. Eller kanske snarare som de tror sig att de bör agera. Det är alltså rationella aktörer som agerar som de tror att partiorganisationen försöker styra sina medlemmar.

3.2.2 Del 2 – ett ekonomiskt perspektiv

Vi väljer även att inkludera ett annat perspektiv som är mer ekonomiskt betonat. Här gör vi antaganden om lagtrots och utdelning. Vi utgår också här ifrån ett resonemang som påminner om det vi driver ovanför. Skillnaden är den att vi gör andra antaganden om drivkrafterna bakom lagimplementering. Det vi vill undersöka är om kommunpolitiker är mer intresserade av att stärka sin egen position på det lokala planet än att, som i det politiska perspektivet, prioritera sin egen position i det egna partiet.

Det ter sig sannolikt att lagstiftning som inte är förknippad med sanktioner är mindre trolig att implementeras. Vi pratar här om det kommunala balanskravet. Som vi nämnt tidigare saknas det sanktioner mot de kommuner som bryter mot det, således finns det få incitament att följa den om det görs i kontrast till annan finansiell vinning. Därför antar vi att det finns ett relativt utbrett lagtrots i Sveriges kommuner. Vår fjärde hypotes blir således:

H4: Det finns kommuner som inte följer budgetreglerna.

Hypotes fem bygger vidare på hypotes fyra. Här vill vi koppla detta lagtrots till politisk färg. Vi menar att de borgerliga kommunerna är mer benägna att följa balanskravet, då det inom det borgerliga blocket kan anses finnas ett allmänt tänk om stabilitet i de offentliga finanserna. Detta är något som vi menar återspeglar sig även i styret av kommunerna. Borgerliga politiker bör vara mer benägna att följa balanskravet, för att, precis som vi argumenterar för i hypotes två, öka chansen för fortsatt karriär inom blocket. Därför kommer vi till följande hypotes, men ett något omvänt perspektiv:

H5: Politiskt röda kommuner är mer benägna att inte följa budgetreglerna än politiskt blåa.

I hypotes sex utgår vi från att det som står högst upp på de lokala politikernas dagordning är den egna kommunens förutsättningar. Vi antar att de rättar sig efter balanskravet för att det är vad väljarna vill. Det handlar alltså om att kommunens politiker gör som kommunens röstberättigade medborgare förväntar sig. Väljarna är plånboksröstande och vill därför att politikerna sköter det som ligger inom ramen för kommunens verksamhet utan att gå back. Kommunerna kommer därför att använda bostadsbolagens utdelning för att täcka underskotten, snarare än att låta medborgarna göra det genom höjda skatter.

H6: Kommuner som genererar ett underskott kommer att lämna utdelning till sig själva från bostadsbolagen året efter.

Vi har enligt följande logik försökt koppla samman de två delarna, det politiska och det ekonomiska perspektivet. En ökad vinstmarginal, kan rimligen kopplas till ökade vinster. Detta kan ses som en ökad inkomstkälla från kommunerna om de väljer att ta ut det fria egna kapitalet som utdelning. Vilket enligt RC borde leda till ökade utdelningar från kommuner som sitter i en tjärv ekonomisk situation. Kommuner som riskerar att bryta balanskravet, om de värdesätter att faktiskt följa balanskravet. Om kommunerna inte bryr sig om att följa balanskravet så faller argumentet kort, såvida kommunerna inte vill förbättra sin ekonomi oberoende av om de följer balanskravet eller ej. Men oavsett, borde en förbättrad vinstmarginal hos dessa bolag, leda till en förbättrad ekonomisk situation för kommunen som äger dem. Dels i form av ökad potential för utdelning, men också för ökade skatteintäkter från de högre bolagsvinsterna. Detta är en situation som RC kan förklara. Institutionell teori säger istället att kommunerna bör följa balanskravet, då den nya lagstiftningen bör innebära tvingande isomorfism, alltså att kommunerna följer balanskravet och således använder bostadsaktiebolagen som en spargris, vid behov. Argumentet från hypoteserna tillhörande del ett, det politiska perspektivet, lyfte också fram en annan potentiell grund för förändring, nämligen normativ isomorfism. Då lokalpolitiker agerar på ett visst sätt, baserat på vad deras partivänner i den nationella avdelningen beslutar som partiets officiella åsikter i dessa frågor.

4 Kvantitativ metod

I kapitel tre introducerade vi de centrala juridiska begreppen för att sedan i kombination med det teoretiska ramverket formulera våra hypoteser. I metodkapitlet kommer vi att förklara hur vi kommer att besvara hypoteserna. Vi presenterar även vilket angreppssätt som vi arbetat utifrån genom arbetets gång. Vi presenterar också i en längre utläggning de redskap vi använder för analys, i form av utdelning och vinstmarginal, samt vilka begränsningar dessa tal har. Vidare presenterar vi kort de statistiska program vi använt för framtagning av datan, samt en kortare argumentation för val av dessa.

4.1 Angreppssätt

Då syftet med vår uppsats är att studera alla svenska kommuner som äger ett bostadsaktiebolag utgår vi ifrån en deduktiv kvantitativ forskningsmetod, vilken traditionellt utgår ifrån teori och hypotesformulering för att sedan samla in data för analys och slutsats. Det finns självfallet fler steg i ett kvantitativt angreppssätt men kortfattat kan det beskrivas enligt ovan (Bryman 2008:151). För att utföra en kvantitativ undersökning så bör undersökningsobjektet vara något som går att mäta. Vilket i vårt fall i allra högsta grad går att göra. Resultatet av mätningen på undersökningsobjektet ska vidare ligga till grund för att beskriva ett observerat tillstånd eller förklara ett synligt samband; eller avsaknaden av ett samband. I den kvantitativa forskningsmetoden så handlar det till största del om att testa olika hypoteser för att kunna förklara om samband går att utläsa (Lundahl, Skärvad 1999: 94).

4.2 Sekundäranalys och offentlig statistik

Vi kommer att förlita oss på information som andra redan samlat in. Detta kan vara data från andra forskare eller från statliga myndigheter, eller annan information som är offentlig (Bryman 2011:299). Detta kallas för en sekundäranalys, vilken har ett annat fokus på analysen av datan än vad personen som samlade in datan hade (Ibid:300) Vi återanvänder alltså någon annans data för andra ändamål. Mer specifikt är det en analys av offentlig statistik som vi genomför i denna uppsats, vilket Bryman (2011) menar skiljer sig något från en sekundäranalys. Den huvudsakliga skillnaden är att det inte är andra forskare som

tagit fram informationen utan statliga myndigheter. Däremot är skillnaderna inte tillräckligt stora för att helt separera dem två åt.

Bryman (2011) nämner flera fördelar med denna typ av analys. Bland annat sparar det tid och pengar då informationen redan är insamlad, och eftersom datan är offentlig kan man få tillgång till informationen för hela populationen som undersöks. Detta är fallet för denna uppsats, då data från alla kommunala aktiebostadsbolag i Sverige samlats in. Däremot skall sägas att vissa av dessa bolag har fallit bort från analysen då de saknade data för de år vi valt att undersöka, vilket vi återkommer till i avsnittet Bortfall nedan. En annan fördel med offentlig statistik är att problem som rör påverkan från forskarens sida vid insamlingen av datan genom till exempel intervjuer, minimeras då informationen inte samlas in i samband med ett forskningsprojekt (Ibid:306).

Bryman (2011) skriver att offentlig statistik gör det möjligt att kartlägga trender och tendenser då informationen ofta samlas in årligen, vilket sedan kan relateras till generella sociala förändringar. Detta stämmer väl in på uppsatsens syfte, som är att just undersöka de kommunala bostadsaktiebolagen över tid.

4.3 Totalundersökning

Vid studier där man utför empiriska observationer bör man fundera på vilken typ av datainsamling som passar det specifika sammanhanget. Vi har valt att genomföra en så kallad totalundersökning med de kommunala bostadsaktiebolagen som population. Denna undersökningsmetod är aktuell i vårt arbete då vi anser att det är praktiskt genomförbart att studera alla kommunala bostadsaktiebolag i Sverige, med undantag för nödvändigt bortfall. Vid fall då en population kan tänkas ha ett oändligt antal undersökningsenheter är det att föredra att arbeta utifrån en urvalsmetod där endast ett stickprov av populationen undersöks (Körner & Wahlgren 2012:33). Men vi behöver inte begränsa oss till en urvalsundersökning eftersom vi har tillgång till data för hela populationen. Dessutom är storleken på hela populationen lätthanterlig eftersom den är relativt liten.

4.4 Bortfall

Aktiebolag	Bortfall AB	Bolag utan publik redovisningsplikt	Kooperativ (ej AB)	Stiftelser	Totalt
247	14	7	1	27	296

Tabell 1 - Bortfall

Vi använde listan över kommunala bostadsbolag från SABO:s hemsida som utgångspunkt när vi samlade in datan för denna uppsats. Totalt fanns det 296 bolag på SABO:s lista men vi är endast intresserade av aktiebolagen. Totalt finns 261 aktiebolag men då har vi inte kompenserat för bortfall i den kategorin. Av dessa bolag har 14 stycken sällats bort. Anledningen till detta är främst att de är så pass nystartade att tillräckligt material inte fanns för dem. Slutligen blev vår totala population 247 bolag, vilket kan utläsas från tabell 1 ovan. Vi menar att detta bortfall inte påverkar resultatet avsevärt. Främst för att datamängden är så pass stort att dessa 14 företag endast utgör dryga 5 procent av den totala mängden. De andra bolagen som föll bort presenteras också under respektive bolagsform. Sju av bolagen har inget publikt redovisningskrav, varför de således inte är av intresse för oss. Ett bolag var ett kooperativ och således inte ett aktiebolag. Det fanns även 28 stycken stiftelser som även dem är ointressanta att titta vidare på.

4.5 Insamling av data

Vi använder oss som sagt var av sekundärdata för att genomföra vår totalundersökning. Datat är primärt hämtat från tre olika källor som får en uttömmande presentation här.

Vi har använt oss av verktyget retriever business för att samla in data. Retriever är nordens ledande leverantör av bland annat företagsinformation, och har således använts av oss för att få tillgång till de kommunala aktiebostadsbolagens årsredovisningar. Detta fann vi väldigt användbart då all den information vi var ute efter fanns samlat på en och samma plats. Vi anser att detta skapar legitimitet till siffrorna som presenteras, dels för att vi inte behövt klistra ihop data från flera källor, dels för att retriever business anses som en trovärdig databas. Efter insamlingen av dessa 247 dokument valde vi ut de aktuella mätdata som vi använt oss av i analysen och sammanställde alla dessa i ett gemensamt dokument för alla tio år. Detta gjorde det möjligt att sammanställa de tabeller som presenteras i arbetet samt de analyser som görs. De variabler vi valt att kolla närmare på presenteras i avsnittet Val av analysverktyg nedan.

Datan som avser kommunala över- och underskott har hämtats från statistiska centralbyråns statistikdatabas. Vi utgår ifrån årets resultat från resultaträkningen eftersom det är den resultatpost som balanskravet är kopplat till. Vid denna punkt i resultaträkningen har resultatutjämningsfonden justerats och det är ett rent resultat; det kommer alltså inte att ske några fler förändringar av resultatposten. Vi har visserligen valt årets resultat innan extraordinära intäkter och kostnader. Men eftersom de extraordinära posterna är dedikerade åt händelser som inte är kopplade till verksamheten känns det rimligt att dessa exkluderas.

Datan som avser politisk majoritet i kommunen hämtades från Sveriges Kommuner och Landstings hemsida (SKL 2010). Där fanns en sammanställd lista över alla Sveriges 290 kommuner samt vilket politiskt block som styrde kommunen, vare sig det var högern, vänstern eller ett blocköverskridande alternativ. Listan visade även vilka partier inom det styrande blocket, eller

blocken, som styr. Detta är dock information som vi valt att bortse ifrån, då vi endast är intresserade om vilken politisk färg kommunen har, och generaliserar blocken utifrån deras färg. Det framstår som rimligt med tanke på att vi i stora delar av vår analys utgår ifrån sambandet mellan lokala och nationella partiaktörer. Eftersom riksdagen, i princip, består av blockkoalitioner gör vi bedömningen att det är rimligt att analysera lokalpolitikerna utifrån samma struktur.

4.6 Tillämpning av data och redskap för analys

Vi är medvetna om att det finns olika tillvägagångssätt vid val av analys för vårt undersökningsobjekt. I vår studie har vi velat undersöka förändring för en längre tidsperiod för att kunna försöka utläsa ifall det går att urskilja eventuella trender. För att kunna utföra detta har vi beslutat att det vore lämpligt att titta på genomsnittsvärden. Ett genomsnitt kan te sig lämpligt om man vill se saker på en bredare bemärkelse och inte vill låta enskilda extremfall påverka resultatet. Detta på grund av att exempelvis Stockholms bostadsaktiebolags utdelningar skulle kunna höja absolutvärdet av utdelningarna på grund av dess storlek, varför det inte går att jämföra med en annan väsentligt mindre kommuners bostadsaktiebolags absolutvärde. Detta kan då leda till missvisade resultat. När snittvärden istället används tar bolagens storlek med i beräkningen och värdet blir mer jämförbart. Vi har alltså uteslutit att fördjupa oss i utvecklingen i specifika bostadsaktiebolags utdelning och istället valt att titta på alla de svenska kommunala bostadsaktiebolagen som sektor på ett mer generellt plan.

För att analysera datan i denna uppsats har vi valt att använda oss av de två verktygen Excel och SPSS. SPSS är ett mer statistikinriktat redskap för samhällsvetare och ekonomer än Excel, som är ett mer övergripande redskap för framtagning och analysering av data. De traditionella test som används på denna typ av data som vi tagit fram är regressionsanalyser och korrelationsanalyser. För detta är SPSS väldigt användbart. Under arbetets gång har vi kört flera regressionsanalyser, men då vi fann att förklaringsgraden var väldigt låg för de valda oberoende variablerna, årets resultat och politisk färg, på den beroende variabeln, utdelning, valde vi att titta mer på de typer av förklarande statistik som vi kan ta ifrån Excel. Detta går även väl i linje med syftet och med de ställda hypoteserna. För om vi ser till hypoteserna som vi ställer, så behövs SPSS endast för att besvara en utav dessa sex. Resterande fem använder vi Excel för att besvara. Vi tror inte att analysen som vi tar fram blir lidande som en följd av detta, utan vi menar som tidigare nämnt, att det passar uppsatsens syfte bättre med denna typ av beskrivande statistik. Vi tror också att det för läsaren blir lättare att förstå materialet när det presenteras med tabeller och diagram istället för komplicerade statistiska formler som vi menar endast blir överflödiga.

4.7 Reliabilitet och validitet

Ett problem som kan uppstå med offentlig statistik är att informationens reliabilitet kan hamna i farozonen. Detta är en faktor av att informationen kan samlas in på nya sätt, genom nya definitioner eller förändring i allmän policy, eller att den manipuleras (Bryman 2008:307). Detta är en problematik som vi vill lyfta fram, för att sedan kunna avfärda. Vi är medvetna om detta mycket väl kan vara ett problem, men när det kommer till den data vi har använt tror vi inte att detta är ett problem som påverkar reliabiliteten. De siffror som presenteras i form av årets resultat, årets utdelning och vinstmarginal kommer inte att påverkas i större grad av detta, då de är så kallade hårda siffror som säger vad de säger, utan något större inflytande från individer som vill påverka dem åt något håll. Med detta sagt är vi medvetna om att de aktuella företagen kan bedriva en sådan policy som går ut på att förfina sina siffror, men det är något som vi ej kan ta hänsyn till. Vi bedömer således att reliabiliteten i datan är stark.

Extern validitet handlar generellt om de resultat som fåtts fram genom en undersökning verkligen är generaliserbar till andra delar som inte undersöks (Bryman 2008:51). Vi genomför en totalundersökning, då vi undersökt alla kommunala bostadsaktiebolag i Sverige med bortfallet som undantag. Därför blir den externa validiteten en ickefråga, eftersom vi inte behöver försöka generalisera resultatet till den totala populationen, eftersom den redan är undersökt.

4.8 Val av analysverktyg

Eftersom begreppet affärsmässig grund i princip bara kopplas till vinst är det just vinsten vi är intresserade av. Detta medför att valet av nyckeltal måste ha koppling till just vinsten, men för att spetsa till det något väljer vi nyckeltal med koppling till lönsamhet. Vissa kommuner ställer krav på sina bostadsaktiebolag att de uppnår mål så som soliditet men vi ser inte det som det mest relevanta i sammanhanget. Nog för att långsiktig betalningsförmåga kan ses som ett uttryck för affärsmässig grund, men med tanke på att propositionen till lagen 2010:102 enbart väljer att lyfta fram vinst som manifestation av affärsmässig grund gör vi samma val. Avsaknaden av en konkret definition av begreppet gör dessutom vinst ännu mer intressant. Huruvida det ska ses som långsiktig eller kortsiktig vinst är egentligen en sekundär fråga i sammanhanget eftersom reformen fortfarande är såpass ny måste vi utgå ifrån vinst som ur ett kortsiktigt perspektiv.

De mått som vi menar att undersöka för att besvara vårt syfte är: vinstmarginal (Resultat plus finansiella intäkter/omsättning) och utdelning.

4.9 Förklaring av valda analysverktyg

4.9.1 Utdelning

Utdelning kommer att utgöra en del av vår analys av lagreformerna. Vi kommer att jämföra storleken på utdelningarna från år till år. Vi intresserar oss alltså inte för om avkastningen på satsade medel i kommunerna är en bra affär. Utdelningarnas och värdeöverföringarnas storlek är reglerad, vilket på ett principiellt plan innebär att det finns en övre gräns. Men eftersom den gränsen förändrades 2010 är det just utdelningarnas storleksförändring som intresserar oss. Vi kommer även att analysera eventuella förändringar i frekvensen av utdelningar över tid.

En annan anledning till varför vi valde att endast titta på utdelning var av tidsskäl, då vi insåg att datan för koncernbidrag inte fanns lättillgänglig för oss. Detta gjorde dock utdelningen, då vi kunde hämta den från retriever. Koncernbidraget finns inte särredovisat i årsredovisningar. Det är möjligt att få tag på informationen men det är inte möjligt för oss att värdera och sammanställa den. Värdeöverföringarna mellan kommun och bostadsaktiebolagen sammanställs av boverket på regelbunden basis. Underlaget består av flera hundra bilagor. Åtminstone om vi ska tro Ingrid Birgersson som vi haft kontakt med på boverket. Det blir alltså orimligt att vi ska kunna använda oss av värdeöverföringar, trots att det hade varit ett bättre underlag för vår uppsats. Utdelning får istället användas som en indikation på värdeöverföringarnas storlek. Vi väljer att betrakta summan av dem som toppen av isberget.

4.9.2 Vinstmarginal

Nyckeltalet vinstmarginal anger den vinst som en organisation genererar för varje krona som intjänas vid försäljningstillfällena. Nyckeltalet förklarar alltså relationen mellan försäljningen och den vinst som försäljningen tillför (Öberg 2012:149). Företag som tenderar att ha höga vinstmarginaler är de som karaktäriseras av höga försäljningssummor. Exempel på sådana kan vara företag som sysslar med utveckling av avancerad teknologi, kapitalintensiva produkter eller gatubutiker. Andra organisationer som däremot är i behov av hög vinstmarginal är de som tenderar att ha anläggningstillgångar som är väsentliga för organisationens fortlevnad. Exempel på sådana är organisationer som äger fastigheter, naturtillgångar eller sysslar med högteknologisk tillverkning. Svenska kommunala bostadsaktiebolag är alltså i behov av höga vinstmarginaler. Anledningen till att det är nödvändigt med en hög vinstmarginal beror på att det finns ett behov av att

täcka de kostnader av bundet kapital som uppkommer av anläggningstillgångarna (Öberg 2012:150).

Styrkan i att använda kvotmått för lönsamhet är given. Det handlar om att enbart ett resultat som inte sätts i relation till någon annan faktor blir ganska intetsägande. För att informationen om resultatet ska bli meningsfull kan det till exempel sättas i relation till omsättning. På så vis fås vinstmarginalen fram. I det här fallet rensas resultatet från finansiella kostnader eftersom de bedöms vara irrelevant för rörelsens prestation. Bokslutsdispositioner och extraordinära händelser tas också bort från resultatet utifrån samma motivering (Ibid. 584).

4.10 Nyckeltalens begränsningar

Enligt IASB:s standard är grundtanken med nyckeltal att förse diverse intressenter med korrekt och utförlig beslutsrelevant information om en organisations aktuella finansiella ställning. Denna information ska spegla en rättvisande bild över företagets finansiella ställning men även över företagets utförda prestationer. Oftast är det enkelt att genomföra men det kan uppstå komplikationer i praktiken för organisationer som utför prestationer som sker i långa projekt, där projekten befinner sig i olika faser av utvecklingen (Johansson 2005:147). Vidare är det också vanligt med återkommande komplikationer för organisationer som äger eller har kontroll över anläggningstillgångar med långa livslängder. Kommunala bostadsbolag är ett exempel på sådana organisationer. En anledning till varför problem uppstår beror på de värderingsprinciper som organisationen tillämpar. Värderingsprincipen spelar roll då hur anskaffningsutgifter redovisas påverkar nyckeltalen. En annan faktor som kan ha en snedvridande inverkan på organisationens nyckeltal är avskrivningstiden. Avskrivningstiden är också givetvis kopplat till valet av redovisade anskaffningsvärden. Sist är det av vikt att nämna inflationen, den historiska inflationstakten är också något som kan anses som en viktig orsak till varför nyckeltal har vissa begränsningar (Ibid. 148). Inflationen vållar problem eftersom anläggningstillgångar som inte har omvärderats är bokförda till anskaffningsvärdet. En fastighet som köptes för tio år sedan kommer alltså att ha ett för lågt värde eftersom ingen inflationsjustering har gjorts. Varför dessa faktorer bidrar till att nyckeltalen inte ger en rättvisande bild beror på att organisationer som har anläggningstillgångar med långa livslängder tenderar att ha låga balansvärden i balansräkningen. Organisationen kommer samtidigt ha låga avskrivningsvärden i deras resultaträkning. Dessa förhållanden resulterar i att organisationer med sådana förhållanden kan redovisa en högre räntabilitet (Ibid. 148).

4.10.1 Försköning av nyckeltal

Investerare använder nyckeltal som information för att värdera en organisation. Den information som finns tillgänglig är givetvis av stor vikt och är i många fall avgörande för val av investering. Detta resulterar i att organisationsledningen är intresserade av att framställa sin organisation i bästa tänkbara bemärkelse. För den redovisningskunnige kan det vara frestande att använda sig av så kallad kreativ redovisning. Den kreativa redovisningen är ett medel och ett verktyg för att lagligt kunna manipulera sina nyckeltal (Ibid. 156).

Det är viktigt att inse att det är svårt som extern intressent att avgöra ifall transaktioner eller händelser i företag är gjorda i syfte att försköna nyckeltal eller om det varit andra legitima anledningar. Om man är intresserad av att få rättvisade bild är det viktigt att beakta skulderna i balansräkningen då det främst är där man utvecklat olika tillvägagångssätt för att kunna försköna sina nyckeltal. En vanlig metod är att minska sin skuldsättningsgrad genom finansiellt leasingavtal. Vid köp av tillgångar så redovisas leasade tillgångar kontra köp via finansiella lån på olika sätt. De leasade tillgångarna kan med hjälp av redovisningen hjälpa till att försköna skuldsättningsgraden (Ibid. 157). Nog för att detta säkert kan hända i en bransch som fastighetsförvaltning, men problemet bör vara relativt litet. Det beror på att de är främst nyckeltal med skuldposter som kan tänkas bli manipulerade. Vinstmarginalen utgår från resultaträkningen och bör därför inte direkt påverkas av summor som manipuleras i balansräkningen.

4.10.2 Tillväxt via förvärv

När företag växer i storlek via förvärv orsakar detta en jämförelseproblematik. Den problematiken skapas på grund av att man vid förvärv tar över nya materiella samt immateriella tillgångar. I samband med att vi har ökat våra tillgångar innebär det att vi har nya avskrivningar. Först och främst har vi vanliga planerliga avskrivningar men även goodwill avskrivningar (Johansson 2005:154). Tidigare har vi redovisat att avskrivningar påverkar resultat vilket det naturligtvis också gör i detta fall. Varje gång vi kan få förändringar i vårt resultat kan vi påverka vinstmarginalen. Detta gäller dock bara nyckeltal som har resultatet som delkomponent i sin formel. Vi resonerar som så att detta inte kommer att påverka vårt arbete i någon större utsträckning. I det liberala tidevarv vi lever är det nog rimligare att anta att de kommunala bostadsbolagen säljer fastigheter snarare än att de skulle köpa upp befintliga företag.

5 Empiri

I föregående kapitel presenterade vi vilket metodiskt angreppssätt som vi använt oss av. Vi presenterade även en rad olika begrepp som är viktiga för uppsatsen. Nedan presenterar vi vår empiri, där vi lyfter fram våra sex hypoteser och antingen förkastar eller bekräftar dem. Vi har delat upp empirin i två delar, där den första delen behandlar dessa bolags vinstmarginal och utdelning och avslutar med en hypotes där vi kopplar ihop de första två hypoteserna. Den andra delen består också av tre hypoteser där vi undersöker det kommunala balanskravet och huruvida kommunerna följer det eller inte, samt om politiskt majoritet har någon inverkan på laglydigheten.

Det blir således två olika perspektiv som behandlas med tre hypoteser vardera. Det första perspektivet har en tydlig politiskt anknytning medan det andra är mer ekonomiskt. Båda perspektiven har en tydlig koppling till RC. Det politiska perspektivet har dock en teoretisk grund som även är baserad på institutionell teori. Det ekonomiska perspektivet handlar om att kommunpolitikernas agerande motiveras av kommunens ekonomiska förutsättningar. Till exempel genom att använda utdelningen från bolagen för att kompensera för balansunderskott. Det politiska perspektivet handlar om att det är incitamentsstrukturen inom partiet som avgör hur kommunpolitikerna förvaltar sina bolag.

Vi vill passa på att påpeka en generell aspekt av dels vår data och dels vår dataanvändning. Vi har inte inkluderat datan om styrningsförhållandet i kommunerna under mandatperioden 2002-2004. Trots det har vi i vissa fall valt att använda data som börjar under den tidsperioden. Dock används sådan data aldrig direkt tillsammans med politisk majoritet.

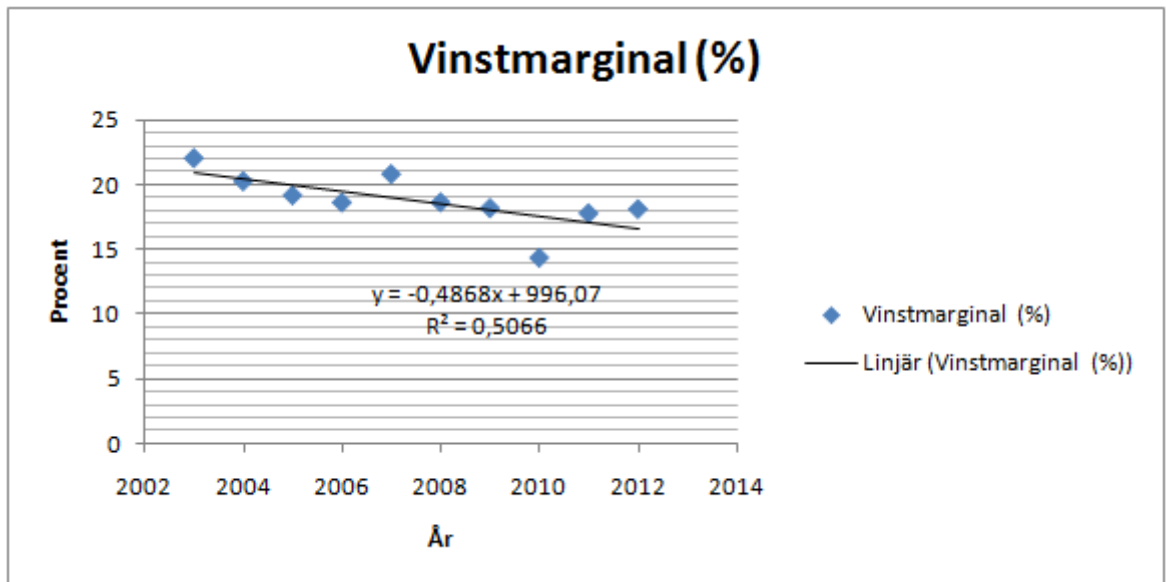
5.1 Del 1 – det politiska perspektivet

5.1.1 Vinstmarginal

Med tanke på hur affärsmässig grund definierades i förarbetet till lagen 2010:879 är det rimligt att mäta dess genomslag genom förändring av vinstmarginalen. Det centrala begreppet i förarbetet är trots allt vinst. Lagstiftningen öppnar för att hyresnivåerna kan höjas genom att ett vinstpålägg adderas till hyrorna. Det är något som borde öka vinstmarginalen. En högre vinst kan dessutom användas för att lämna mer generösa utdelningar till ägarna. Alltså, kommunerna kommer att kunna använda bostadsaktiebolagen som ytterligare än intäktskälla. Vi återkommer till

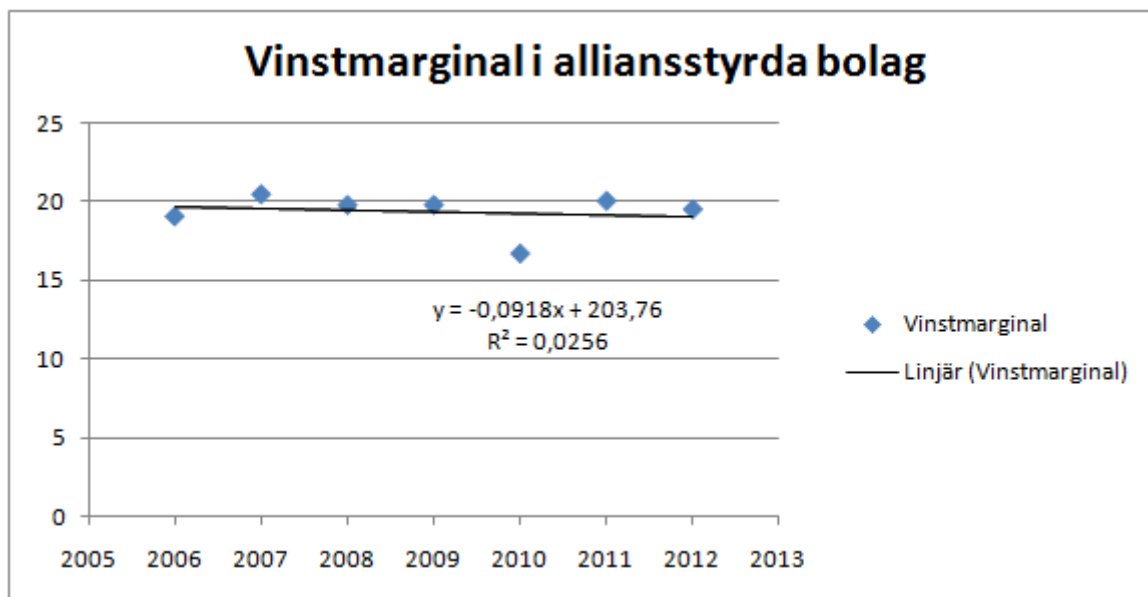
utdelningarna i senare hypoteser och fortsätter här med att undersöka hypotes ett om vinstmarginaler.

H1: Införandet av affärsmässig grund har lett till högre vinstmarginaler i kommunala bostadsaktiebolag.

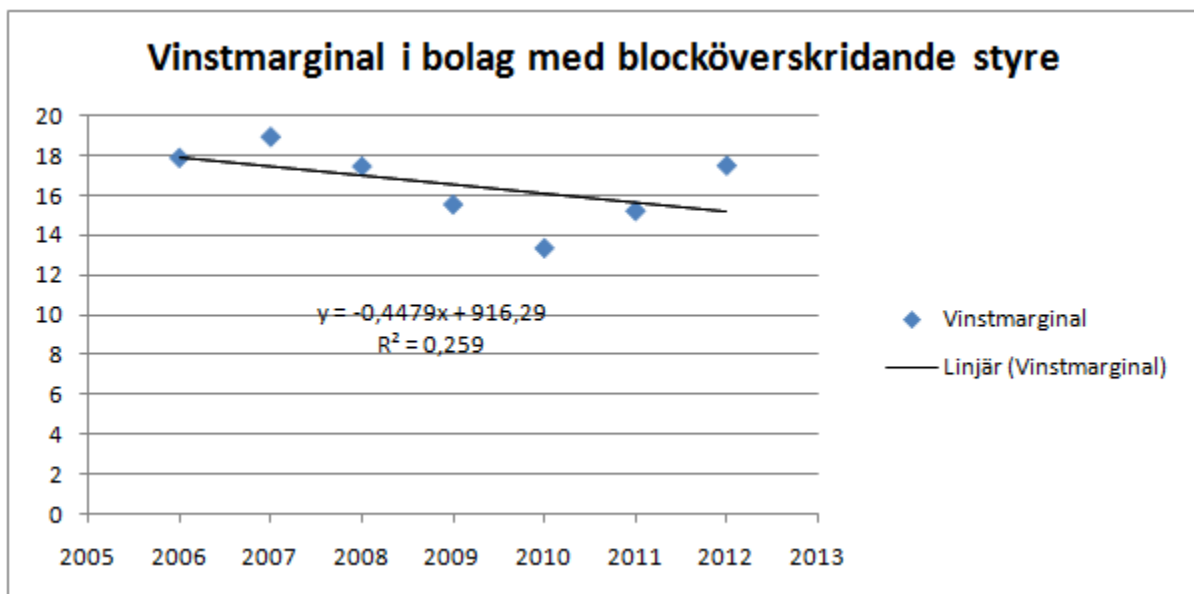
Figur 2 – Genomsnittlig vinstmarginal

Trendlinjen visar den genomsnittliga vinstmarginalens utveckling mellan åren 2003 och 2012 i samtliga 247 kommunala bostadsaktiebolag. Det är ingen komplicerad presentation i sig men den visar tydligt att den genomsnittliga vinstmarginalen sjunkit något från 2003 till 2012. Samtidigt är det tydligt att det finns en viss variation från år till år. Framförallt kan man tydligt utläsa en mininivå år 2010 för perioden. Efter 2010 skiftar trenden och den börjar öka igen. Det är dock frågan om den information som ryms här faktiskt är helt relevant. Det som illustreras är trots allt endast den generella trenden inom samtliga bolag utan att någon hänsyn tas till andra faktorer såsom politisk färg. Därför fortsätter vi undersökningen genom att dela in datan efter politisk färg.

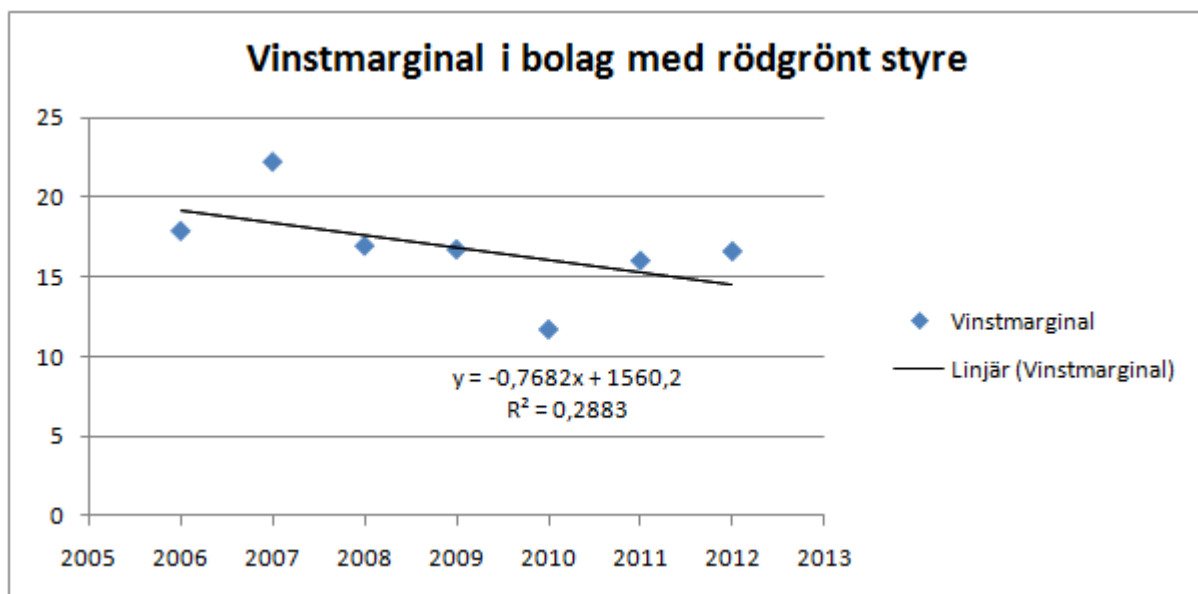
Figur 3 – Vinstmarginal i alliansstyrda bolag

Trendlinjen i figur 3 illustrerar den genomsnittliga vinstmarginalen i alliansstyrda bostadsaktiebolag. Under mandatperioden 2006-2010 var antalet kommuner med alliansstyre 129 stycken; motsvarande siffra för mandatperioden 2010-2014 var 113. I likhet med den generella minskningen av alla bostadsaktiebolag är vinstmarginalen minskande även för de alliansstyrda kommunerna. Återigen så går det att utläsa en mininivå 2010, för att året efter se ett skifte till en uppåtgående trend. Men de alliansstyrda bolagen har en minskning av vinstmarginalen som är mindre än den generella. Dessutom är det en lägre variation från år till år, vinstmarginalen håller sig således på en relativt jämn nivå. Om vi bortser från bottennoteringen 2010 så skulle vi faktiskt se en marginell ökning. Detta är ett intressant resultat, då det går i motsatt riktning från den generella trenden. Men med det sagt, så kan vi inte bortse från bottennoteringen 2010 och således får vi den marginella negativa trend som diagrammet visar. Men det är trots detta viktigt att notera, då det är en distinkt skillnad från de andra två formerna av politiskt styre i kommunerna.

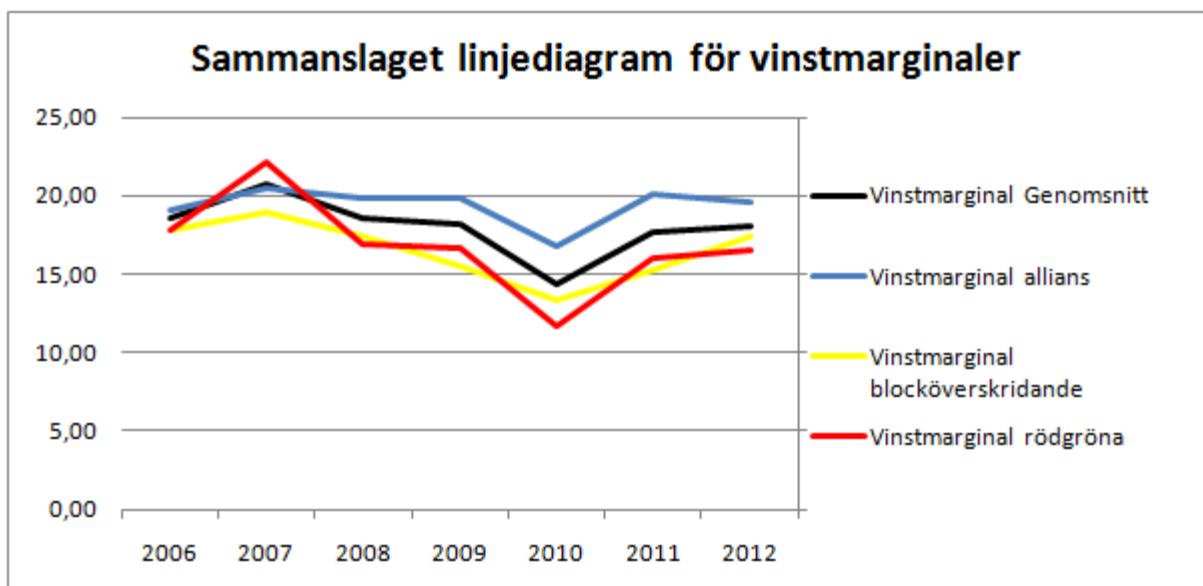
Figur 4 – Vinstmarginal i bolag med blocköverskridande styr

De kommuner och kommunala bostadsaktiebolag som har ett blocköverskridande styre är den minsta kategorin. Vid valet 2006 styrdes enbart 37 av de aktuella kommunerna av en blocköverskridande koalition. Efter valet 2010 ökade antalet något till 40. Även i det här fallet visar trenden i figur 4 att vinstmarginalen avtar fram till 2010. Efter 2010 ser vi igen en ökande trend i vinstmarginalen. Till skillnad från de borgerligt styrda bolagen så får bolagen i de blocköverskridande kommunerna en lägre vinstmarginal för alla de valda tio åren. Detta illustreras i figur 6 nedan. Däremot ser vi att blocköverskridande bolag lyckas öka sin vinstmarginal mellan år 2011 och 2012, något som de borgerliga bolagen inte lyckas med. Detta är kanske ingen intressant observation i sig, men som vi ska se i resultaten för de rödstyrda bolagen så blir det intressant.

Figur 5 - Vinstmarginal i bolag med rödgrönt styre

Under mandatperioden 2010-2014 är antalet bolag med röd grönt styre 97 stycken och under mandatperioden 2006-2010 var antalet 78. Antalet bolag med rödgröntstyre ökade alltså som en konsekvens av att flera kommuner genomgick ett maktskifte vid valet 2010. Dessa bolag har en hög variation från år till år vilket genererar en trendlinje som blir något missvisande. Bortser man från de år där vinstmarginalen avviker som mest från trendlinjen, det vill säga 2007 och 2010, så skulle trenden vara flackare. Som vi skall se i figur 6 nedan så hamnar de vänsterstyrda bolagen på lägre genomsnittsnivå på vinstmarginalen jämfört med de borgerligt styrda bolagen, alla år utom år 2007, där de vänsterstyrda bolagen slår alla. Men i stort ligger de vänsterstyrda och blocköverskridande bolagen nära varandra då de byter plats nästan varje år som de med lägst vinstmarginal. Vad som är intressant här är att både de vänsterstyrda och de blocköverskridande bolagen har lyckats fortsätta den positiva trenden från 2010 med ett ökande vinstmarginal från 2011 till 2012. Det betyder att trots att de borgerliga bolagen ligger över båda de röda och de blocköverskridande alternativen för nästan samtliga år, så kan vi se jämnare vinstmarginaler i framtiden om detta visar sig vara en trend.

Figur 6 - Sammanlagt linjediagram för vinstmarginaler

I figur 6 ovan har de fyra föregående punktdiagrammen presenterats i ett gemensamt linjediagram. Vinstmarginalerna följer ett liknande mönster för samtliga koalitions-kategorier. Det indikerar att det finns generella samhällsekonomiska faktorer som påverkar vinstmarginalernas storlek. Kommunerna som har en majoritet av alliansväljare återfinns nästan alltid över genomsnittet; 2007 är det år som är undantaget. De blocköverskridande och de rödgröna byter plats ungefär varje år med att ha sämst vinstmarginal. Det är intressant att den generella trenden för vinstmarginalerna ökar efter 2010. Det sammanfaller med att affärsmässigheten introduceras för de allmännyttiga bostadsaktiebolagen, men de har inte nått tillbaka till lika höga nivåer som under 2007. Oavsett hur man väljer att betrakta reformens betydelse så är det uppenbart att det finns skillnader kring hur de olika blocken förvaltar sina bostadsaktiebolag.

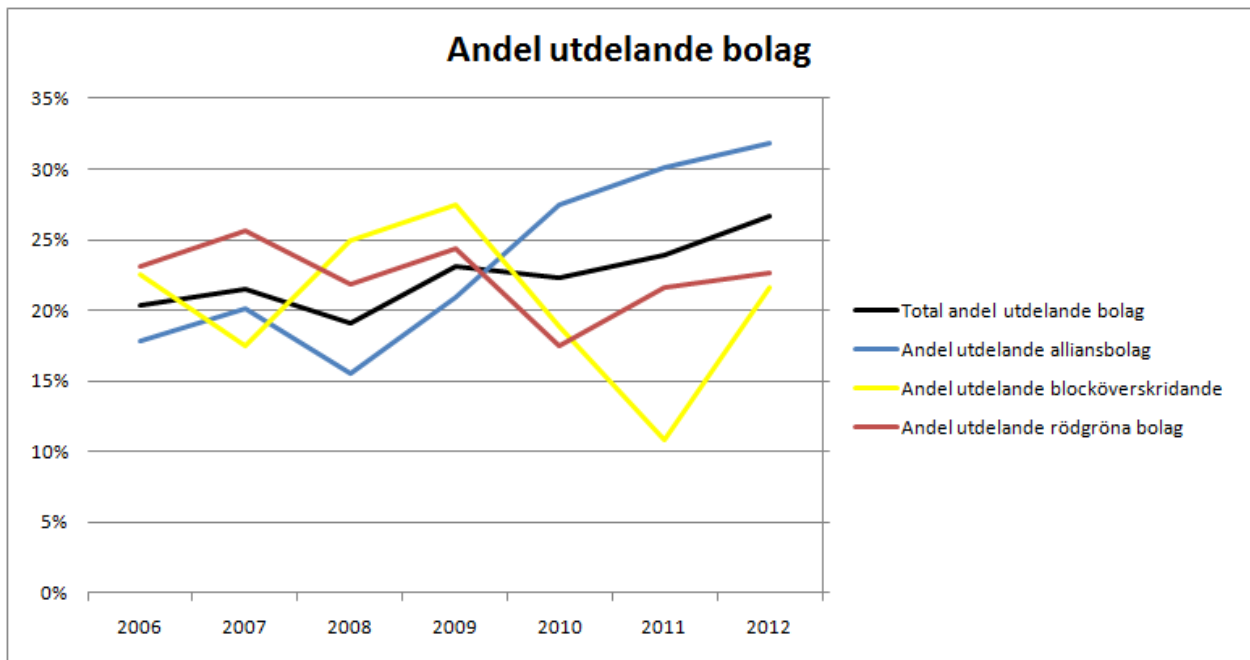
Att vinstmarginalen stiger åren efter valåren 2006 och 2010 är en intressant iakttagelse. Det verkar som om att valen faktiskt påverkar nivån på vinstmarginalen. Samtidigt är det lite väl spekulativt att anta att det handlar om just valåren. Det finns många faktorer som skulle kunna påverka den utvecklingen. En annan rimlig förklaring skulle till exempel kunna vara en koppling till konjunkturcykler.

Utifrån datan som tagits fram för denna hypotes kan vi således bekräfta att vinstmarginalerna har ökat sedan införandet av affärsmässighet i lagstiftningen. Däremot är det inte självklart att denna ökning sker som en följd utav denna lagändring, då vi innan året 2010 hade generellt högre vinstmarginaler jämfört med åren efter. Det kan således finnas andra faktorer bakom, då till exempel konjunktursvängningar, varför vi inte definitivt kan säga att det är lagändringen som är den enda drivkraften, men det föreligger troligt att det är en del utav drivkraften.

5.1.2 Utdelning

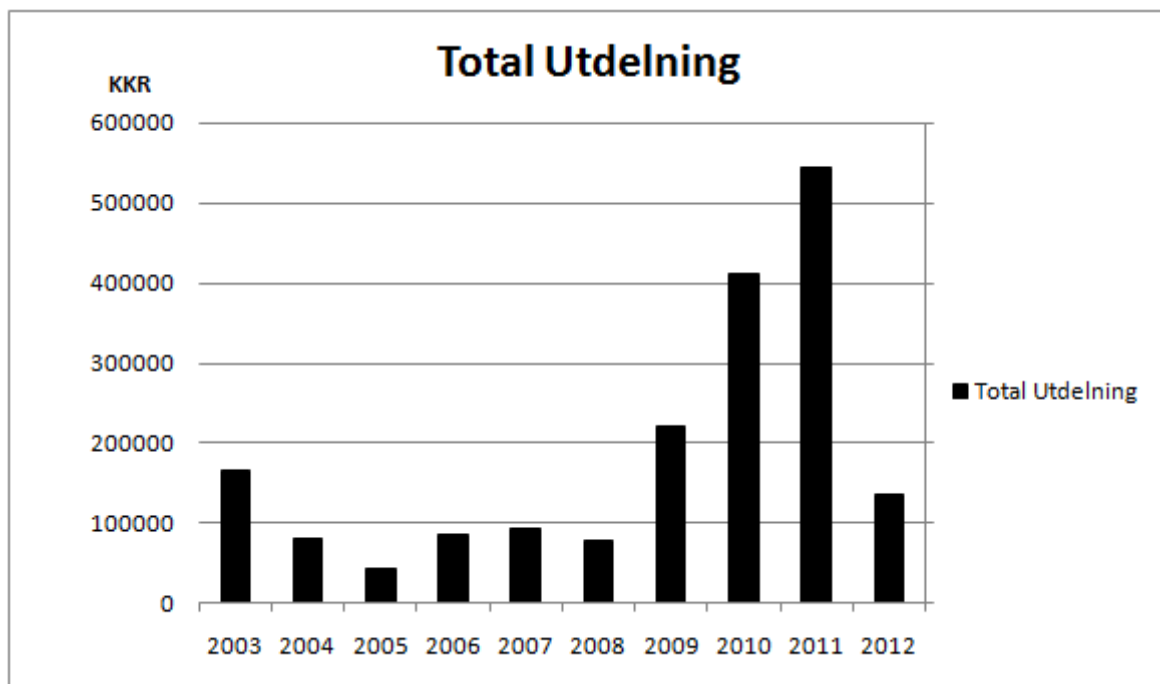
Kommunerna fick förändrade möjligheter att ta ut utdelning från sina bostadsaktiebolag i och med reformen 2010. Det är rimligt att anta att kommunerna kommer att ta detta tillfälle i akt för att dryga ut sina intäkter. Det är dessutom rimligt att anta att det är en reform som kommer att få ett större genomslag bland de alliansstyrda kommunerna. Något som är troligt mot bakgrund av att lokalpolitiker stöder reformer som deras partivänner på nationell nivå har drivit igenom. Det är således två olika, och för oppositionen motstridiga, intressen som möts i och med förändringen av reglerna för utdelning. Motstridigheten uppstår när lokala vänsterstyrda kommuner å ena sidan vill ta ut utdelning, men att möjligheten inte stöds av de partiets ledning.

H2: Borgerliga kommuner har både högre frekvens av samt storlek på utdelningar från kommunala bostadsaktiebolag.

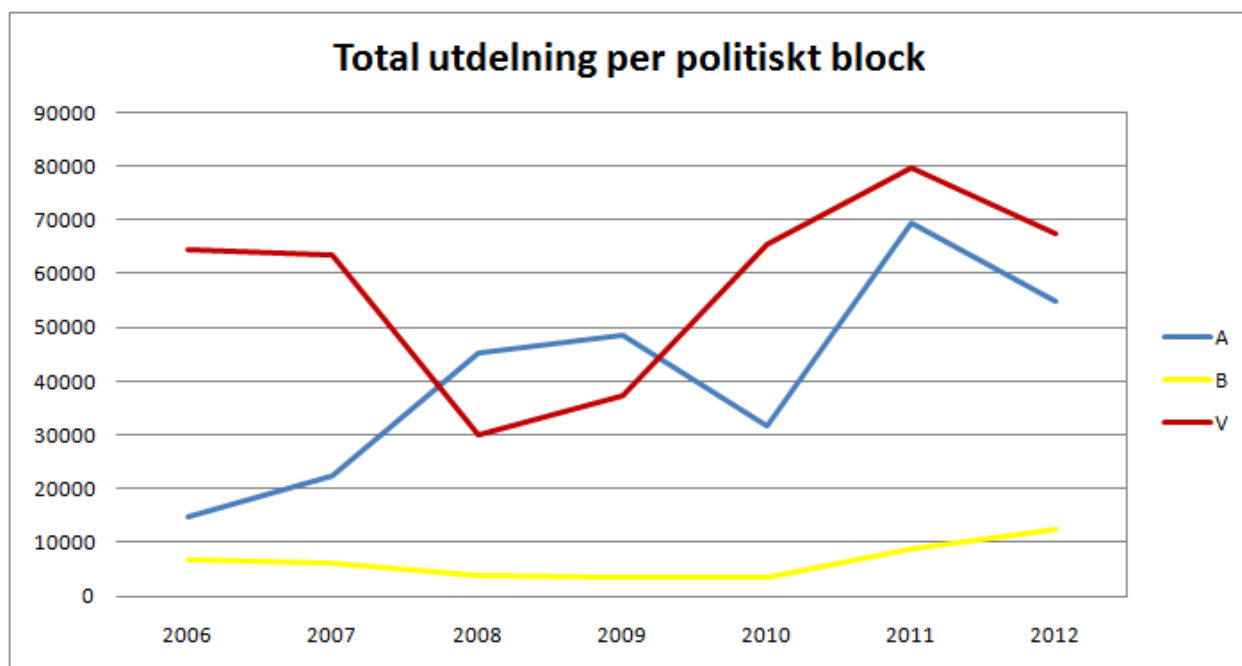
Figur 7 – Andel utdelande bolag

Andel bolag som lämnar utdelning till ägarna är ganska litet. Den svarta linjen i figur 7 illustrerar hur stor andel av samtliga kommunala bostadsaktiebolag som lämnar utdelning. Det tåls att påpeka att det handlar om att utdelning som sker under året är baserad på föregående års resultat. Utvecklingen för både alliansens och de rödgrönas utdelningar är intressanta att följa eftersom deras positioner varierar. 2010 är året som tycks utgöra startpunkten för denna utveckling. Andelen rödgröna bolag samt blocköverskridande bolag håller sig under den totala andelen utdelande bolag. 2010 innebar också att andelen alliansbolag för första gången var högre än andelen rödgröna bolag. 2009 möts de tre alternativen på en relativt jämn nivå, för att sedan markant skilja sig vid 2010 och framåt.

Figur 8 - Total utdelning

När vi ser till utdelningen från de kommunala bostadsaktiebolagen så ser vi några intressanta trender. Ser vi till total utdelning från samtliga 247 bolag i figur 8, så ser vi en tydlig trend som går mot högre utdelningar. 2003 skulle kunna sägas vara ett extremår, då man gav ut mer än dubbelt så mycket utdelning som genomsnittet för de kommande 5 åren. Från 2008 då det endast delades ut lite drygt 79 miljoner kronor till 2011 där bolagen tillsammans delade ut närmare 550 miljoner kronor till ägarna. Detta motsvarar en ökning på närmare hela 687 procent vilket är en enastående ökning på bara 4 år. Självfallet ser vi att 2012 är ett annat extremår där utdelningen sjönk till närmare 2003 års utdelningsnivå. Vad som kan förklara denna dramatiska minskning ligger utanför den här uppsatsens område, eftersom det inte är i vårt intresse att förklara enskilda händelser då fokus ligger på trenden i stort. Därför väljer vi helt enkelt att låta det förbli osagt och istället förklara det som ett extremår, precis som 2003. Men för att göra detta mer aktuellt för vår uppsats har vi nedan delat upp total utdelning per politiskt block, vilket besvarar andra delen av hypotesen.

Figur 9 – Total utdelning per politiskt block

I figur 9 har vi räknat bort två extremer, Partille och Nyköping. Anledningen till varför vi gjorde detta var för att dessa två kommuner gav extrema utdelningar från deras bostadsaktiebolag och vi menar att det således inte blev en rättvisade bild för den generella utdelningen för bolagen.

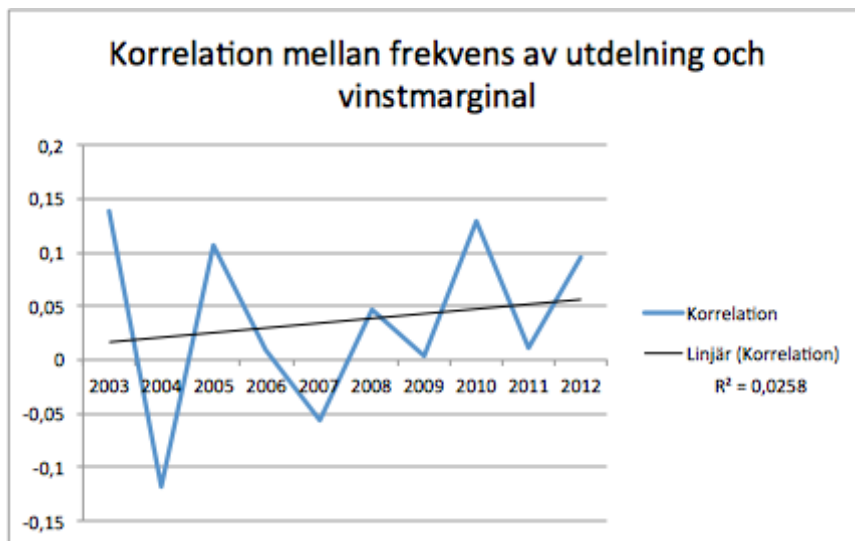
I relation till vår hypotes så tycks påståendet om ökande andel på utdelningarna stämma. Men däremot inte storleken på utdelningarna. Andelen bolag som lämnar utdelning ökar under 2010 vilket ligger i linje med införandet av affärsmässig grund. Det sammanfaller väl med vårt teoretiska antagande om att politiker på lokal nivå kommer att följa sina motsvarigheter på nationell nivå. En reform som initierats av alliansen kommer alltså att leda till att den implementeras på lokal nivå. Precis som vår data indikerar. Men åren innan 2010 är situationen den omvända. Den tidigare lagstiftningen var ett Socialdemokratiskt initiativ vilket skulle kunna förklara varför alliansen inte var lika benägna att lämna utdelning innan. Samtidigt måste det påpekas att det fortfarande är en minoritet av bolagen som faktiskt lämnar utdelning. Bland de alliansstyrda bolagen var det bara 18 procent som lämnade utdelning 2006 för att under 2012 vara 32 procent. Trots att det är blott en liten andel som faktiskt lämnar utdelning så är det bevisligen så att det är en ökande minoritet som 2012 var nästan en tredjedel.

Det blir dock väldigt paradoxalt när utdelningarnas storlek introduceras. Trots att de rödgrönas andel av utdelande bolag sjunkit och de alliansstyrdas har ökat rör sig utdelningarnas storlek efter ett delvis annorlunda mönster. Alliansens totala utdelning ökar i takt med att fler bolag lämnar utdelning faller sig som ganska logiskt. Men att de rödgrönas totala utdelning är högre än alliansens totala är mycket anmärkningsvärt. Detta trots att andelen rödgröna bolag som lämnar utdelning minskar. En bidragande faktor är utdelningsnivåerna i storstäderna. Till exempel finns både Malmö och Göteborg med i topp- tio- listan över utdelningsstorlek under hela perioden som vi studerat.

5.1.3 Avkastning på vinstmarginal

För att knyta ihop säcken för de två tidigare hypoteserna kommer vi nu fram till hypotesen där dessa två kombineras. Vårt antagande här är att bolag som ökar sina vinstmarginaler också lämnar större utdelningar. Alltså att bolag som prioriterar bättre vinstmarginal även prioriterar utdelning. Vi föreställer oss därför att det finns en korrelation mellan dessa. Det kan ses som ett steg mot ett mer rationellt, affärsmässigt, ägande från kommunernas sida.

H3: *Det finns en korrelation mellan hög vinstmarginal och utdelning.*

Figur 10 – Korrelation mellan frekvens av utdelning och vinstmarginal

Det figur 10 presenterar är korrelationen mellan de kommunala bostadsaktiebolagens utdelning och vinstmarginal. Vi ser tydligt att korrelationen skiftar kraftigt mellan åren 2003 och 2006, men stabiliseras därefter något. Vi ser också att korrelationen är relativt låg för alla de valda mätåren och hamnar mellan ytterligheterna 0,138 och -0,119. Detta innebär att både styrkan och sambandet mellan de två variablerna är relativt lågt. Med detta resultat kan vi bekräfta vår hypotes, då vi faktiskt kan konstatera att det finns ett samband mellan variablerna. Trots att det som sagt är lågt. Hade det inte funnits någon korrelation mellan dem så hade siffrorna visat 0 i SPSS- analysen.

Vi vill påpeka att det självklart finns många faktorer som påverkar ett företags utdelning och således skall siffrorna vi får fram inte ses som allt för underliga. Vad som däremot kan anses märkligt är det faktum att korrelationen blir negativ vid två av åren, men positiv resterande åtta. En negativ korrelation innebär i det här fallet att en låg vinstmarginal ger en hög utdelning, vilket kan tyckas motsägelsefullt. Vad detta resultat kan bero på är svårt att säga. En rimlig förklaring kan vara att korrelationen är så pass låg generellt att de utdelningar som skett inte är rättfärdigade genom att endast se till företagets vinstmarginal de åren. De andra åtta åren ser vi som tidigare nämnt en positiv korrelation, vilket innebär att en hög vinstmarginal är korrelerat till en hög utdelning, i viss mån. Eftersom

korrelationen är så pass låg innebär det att vi inte definitivt kan säga att en hög vinstmarginal kommer att leda till en hög utdelning. Men vi kan däremot se indikationer på att det kan vara så.

5.1.4 Sammanfattning del 1

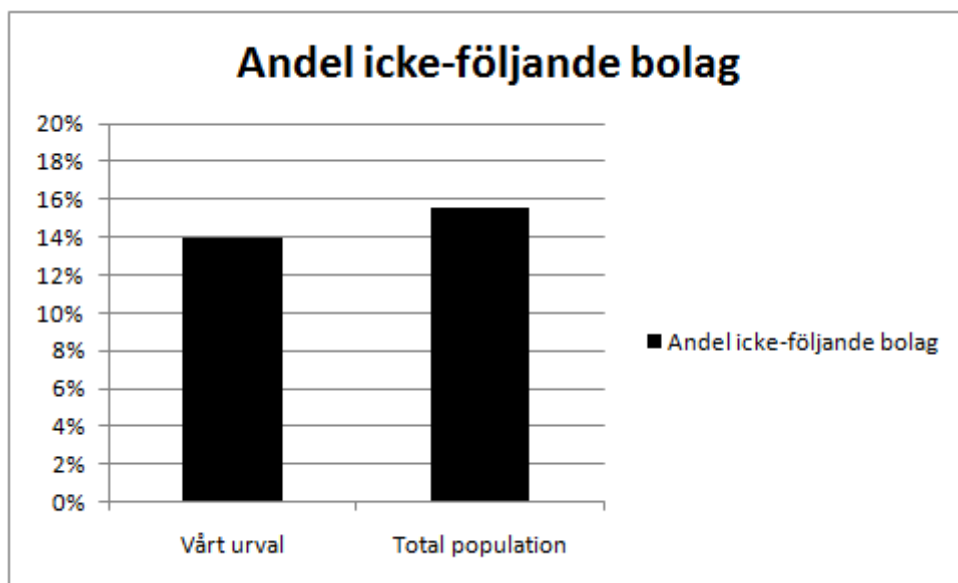
Ser vi tillbaka på de tre första hypoteserna kan vi till och börja med att konstatera att vi kan bekräfta alla tre. Vi ser att det faktiskt är fler borgerliga kommuner som tar ut utdelning från sina bostadsaktiebolag. Trots detta är det vänsterblocket som tar ut större utdelningar, sett till kronor och ören totalt. Vi ser också att införandet av affärsmässig grund faktiskt har lett till ökade vinstmarginaler för perioden 2010-2012. Men trots detta har vinstmarginalerna inte nått tillbaka till tidigare års nivåer, och trenden över den tioårsperiod som vi undersökt tyder trots denna sena ökning på att nivån av vinstmarginaler har minskat, vilket kan ha många förklaringar. Ett exempel kan vara finanskrisen. Däremot ser vi att det finns en koppling mellan höga vinstmarginaler och höga utdelningar. Detta är intressant, då det innebär att kommuner som vill ha tillskott i sin ekonomi kan ta utdelning från bolagen. Detta återkommer vi dock till i hypoteserna fyra, fem och sex. Men vi kan redan här koppla resultaten till vår teoretiska bas, RC och Institutionell teori. Det är framförallt institutionell teori som kommer i spel här. Det faktum att de lokala politikerna är bundna av partiets normer innebär att de kommer att vara plikttrogna. Alliansstyrda kommuner kommer således att implementera reformen från 2010 i större utsträckning, eftersom det är en reform som är framtagen av partiet på nationell nivå. Det är också ett rationellt beteende från dessa kommunalpolitiker att agera så, eftersom de således ökar sina chanser för en framtida karriär inom partiet. Men vi återkommer till detta mer utförligt i analyskapitlet.

5.2 Del 2 - Det ekonomiska perspektivet

5.2.1 Balanskravet

Balanskravet introducerades för att skapa hållbara ekonomiska förutsättningar för kommunerna. De skulle inte längre kunna gå med underskott år efter år. Lagstiftningen medger vissa år med underskott men dessa måste kompenseras under de nästkommande tre åren. Kommunerna får inte ha ett negativt resultat under mer än fyra år i följd. Samtidigt finns inget straff för kommuner som inte följer bestämmelserna. Faktumet att det inte finns några sanktioner får oss att anta att det finns kommuner som struntar i reglerna helt och hållet. Det borde kunna ses som rationellt att ignorera lagen eftersom kommuner som går med underskott valt att prioritera annat än att bibehålla sin finansiella balans. Vår fjärde hypotes blir således:

H4: *Det finns kommuner som inte följer budgetreglerna.*

Figur 11 – Andel icke-följande bolag

Det vi fann i undersökningen av vilka kommuner som följer balanskravet, alltså att täcka upp eventuella negativa resultat över en treårsperiod, illustreras i figur 11. Det var 32 kommuner utav de 229 kommuner som har ett kommunalt bostadsaktiebolag som inte följt reglerna över den 10års period som vi undersökt. Detta innebär att lite drygt 14,4 procent av dessa kommuner inte följer balanskravet. Vi undersökte också samma resultat för alla Sveriges 290 kommuner, där vi fann en liten ökning till lite dryga 15,5 procent som inte följde reglerna. Utöver detta skall nämnas att det var några kommuner som inte lyckades täcka upp negativa resultat vid fler än ett tillfälle under perioden. För 24 av dessa 33 kommuner inträffade lagöverträdelsen innan 2007. Vilket innebär att det endast 9 kommuner inte lyckats följa upp sina negativa resultat med positiva resultat sedan 2008 och framåt, vilket är knappa 4 procent av den totala populationen. Detta tyder på att kommunerna blivit bättre på att följa balanskravet. Men då vi inte har tillgång till data från tidigare år så är det svårt att säga om det är en generell trend eller inte. Men för den valda tioårsperioden så tycks det rimligt att så är fallet.

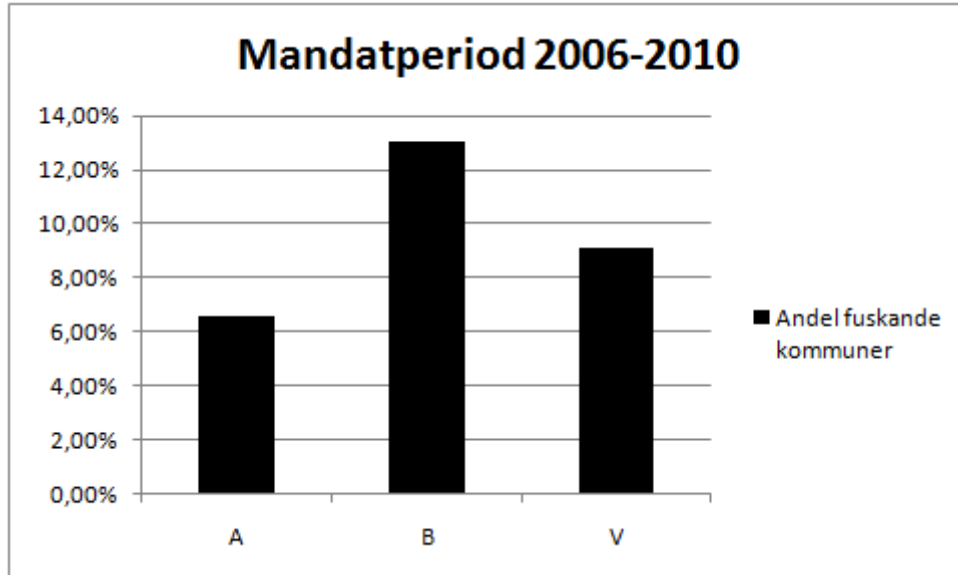
De resultat vi presenterat går hand i hand med vår fjärde hypotes, där vi antog att det finns kommuner som inte följer reglerna. Det faktum att vi kan bekräfta denna hypotes kan tyckas märkligt, eftersom man gärna vill tro att alla Sveriges kommuner följer de lagar och regler som finns skrivna för dem. Svaret här kan ligga i vår femte hypotes, där vi undersöker om det finns en koppling mellan politiskt styre i kommunerna och dess ovilja att följa lagen.

5.2.2 Politiskt lagtrots

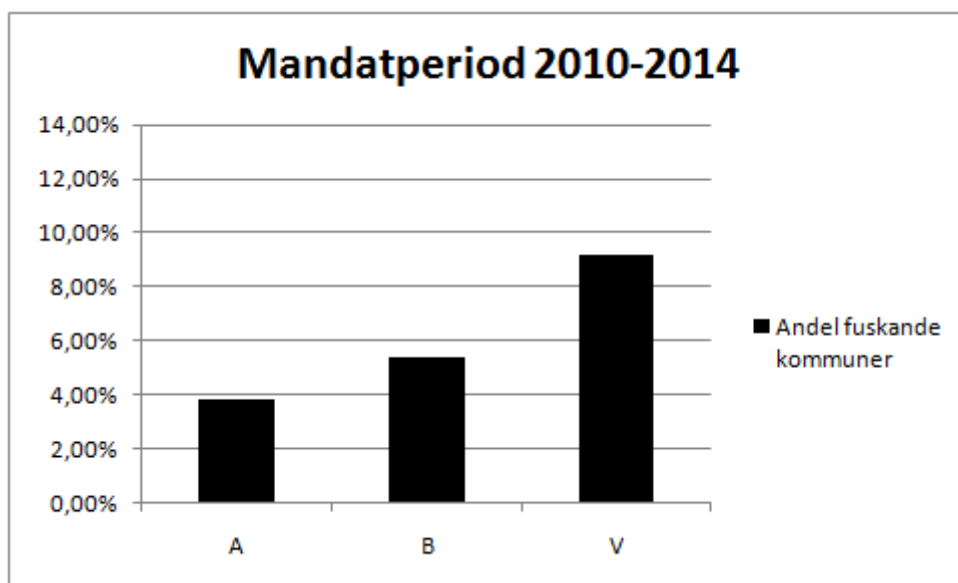
Balanskravet gäller principiellt varje år och det finns endast ett fåtal anledningar till varför detta får brytas. Undantagen är inte intressanta för denna uppsats, varför

vi väljer att inte utreda dem vidare, utan endast nämner dem i förbifarten. Vad som däremot är intressant att kolla på, är hur många kommuner som faktiskt följer budgetreglerna. Detta är självklart en förenkling av verkligheten, då det för vårt tidsspann vore omöjligt att gå in i varje kommuns budget och jämföra denna mot faktiskt årets resultat. Men vi kan däremot få en bild av vilka kommuner som har positiva årets resultat för tidsspannet 2003-2012. Analysen av denna hypotes har varit relativt svår, då vi för det första inte har tillgång till politisk majoritet för mandatperioden 2002-2006. Men även med den hade analysen varit komplicerad. Många kommuner fick en ny politisk majoritet efter valet 2010 och då dessa budgetkrav stäcker sig över tiden, närmare bestämt 4 år, då år etts negativa resultat måste vara kompenserat senast vid slutet av år fyra. Därför var det för oss viktigt att definiera hur vi skulle tolka resultaten. Den slutliga definition vi kom fram till var att helt enkelt kolla på om det fjärde året låg inom den första eller den andra mandatperioden så skulle lagöverträdelsen tillhöra den mandatperioden. Detta kan te sig underligt att ett negativt resultat uppstod tillexempel 2008, och kommunen bytte politisk majoritet vid 2010, så läggs ansvaret på den nya politiska majoriteten för att täcka upp tidigare förluster. Vi fann dock att detta var den mest rättvisande definitionen, då kommunen faktiskt kan vänta tills det fjärde året för att helt täcka upp förluster. Under mandatperioden 2010-2014 har vi enbart data mellan åren 2010 till 2012.

H5: Politiskt röda kommuner är mer benägna att inte följa budgetreglerna än politiskt blåa.

Figur 12 - Mandatperiod 2006-2010

Figur 13 - Mandatperiod 2010-2014

I figur 12 och 13 presenteras antalet kommuner som inte följer balanskravet, i relation till hur många kommuner av varje slag som finns. Detta i den mån att de antingen fyra år i rad haft ett negativt resultat, och således inte täckt upp för det negativa resultatet det första året, eller helt enkelt haft ett för stort negativt resultat år ett för att ha lyckats täcka upp det vid utgången av år fyra. Här kan vi konstatera att vår femte hypotes bekräftas, då vi för både mandatperioden 2006-2010 och 2010-2014 kan se att de politiskt röda kommunerna var mer benägna att inte följa balanskravet. För mandatperioden 2006-2010 var det 9,09 procent av de politiskt röda kommunerna som inte uppfyllde balanskravets regler, medan samma siffra för de blåa kommunerna var 6,6 procent. Detta blir än mer prominent för mandatperioden 2010-2014, där skillnaden är än större. Här skedde det en liten ökning hos de röda kommunerna till 9,2 procent, medan de blåa kommunerna minskade kraftigt till 3,81 procent. En del av informationen som vi tagit fram är blocköverskridande kommuner. Här ser vi att hela 13,04 procent av de blocköverskridande kommunerna inte lyckades följa reglerna för perioden 2006-2010, vilket är en relativt hög siffra i jämförelse med de andra två alternativen. Vad detta kan bero på, kan vi inte säga, utan vi nöjer oss med att konstatera att samarbetet i dessa kommuner kanske gjorde det svårt att lösa de ekonomiska eller politiska problem som de ställdes inför under denna mandatperiod. Samma siffra för perioden 2010-2014 var betydligt lägre 5,41 procent. Det tåls att påpekas att kategorin blocköverskridande är ganska liten och består av blott 40 kommuner i mandatperioden 2010- 2014. Den högre andelen fuskande kommuner skulle alltså kunna förklaras med att bara några enstaka misslyckas med att nå balanskravet vilket får deras ackumulerade lagtrots att bli högre än de andras.

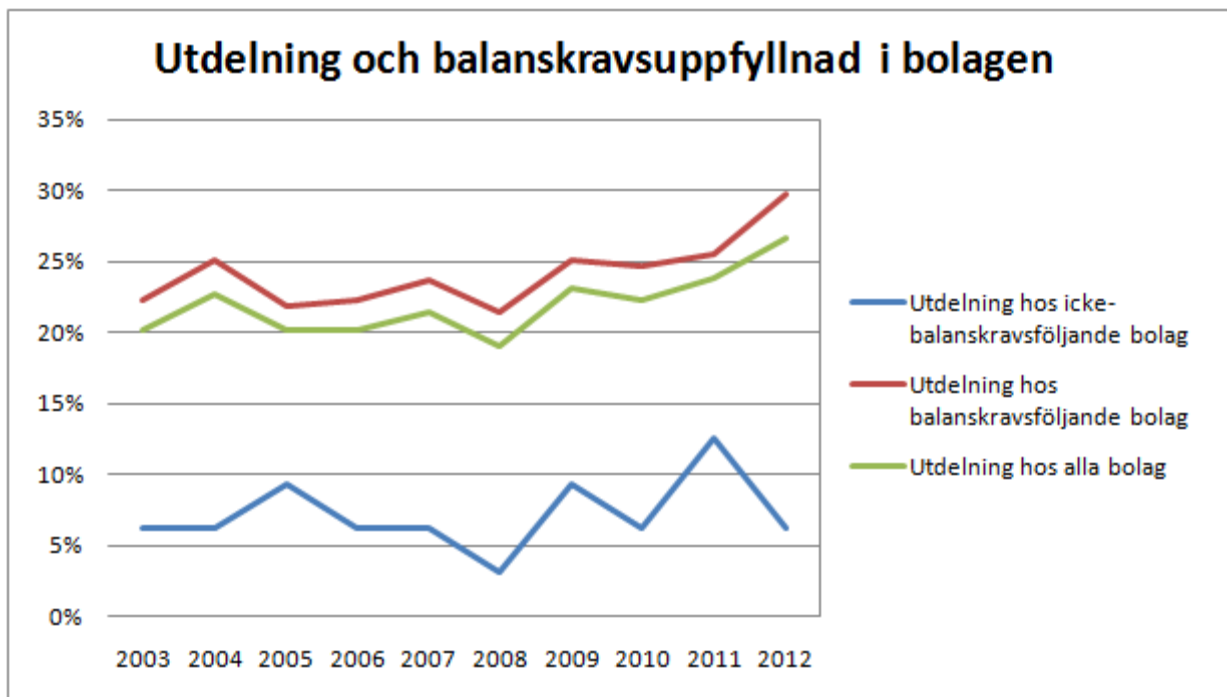
I den sjätte och avslutande hypotesen fortsätter vi på samma linje som hypotes fyra och fem, med tillägget att koppla detta lagtrots till utdelning i ett försök att undersöka om kommunerna använder sina bostadsaktiebolag som spargrisar för att dryga ut sin egen ekonomi.

5.2.3 Utdelning kopplat till negativt resultat

Här undersöker vi om kommunerna kompenserar ett år med underskott genom att ge sig själva utdelning från de kommunala bostadsaktiebolagen. Detta antar vi kan ha skett som ett uttryck för en motvilja till att gå med förlust. Med andra ord en strävan mot att anpassa sig efter balanskravets förväntningar på ett positivt resultat. Hypotesen handlar alltså om att de lokala politiska aktörerna anpassar sig efter lagen. Om hypotesen stämmer kan det förstås både i termer av institutionell teori och RC. Utifrån ett institutionellt perspektiv kan det förstås utifrån att kommunen tar utdelning från sina bostadsaktiebolag för att täcka upp för höga kostnader, i förhoppning att antingen helt eller delvis täcka upp för dessa, för att således minimera risken att bryta mot balanskravet. Det är här RC kommer in i bilden, då detta beteende skulle vara rationellt, om dessa kommuner värdesätter att anpassa sig efter balanskravet och således inte vill bryta det.

H6: Blåa kommuner som genererar ett underskott kommer att lämna utdelning till sig själva från bostadsaktiebolagen året efter.

För att ge datan lite mer udd väljer vi att kombinera balanskravet med utdelning. Tanken är att vi på så vis kan ta reda på om kommuner som inte når kravet anstränger sig för att täcka sina underskott med hjälp av utdelning från bostadsaktiebolagen.

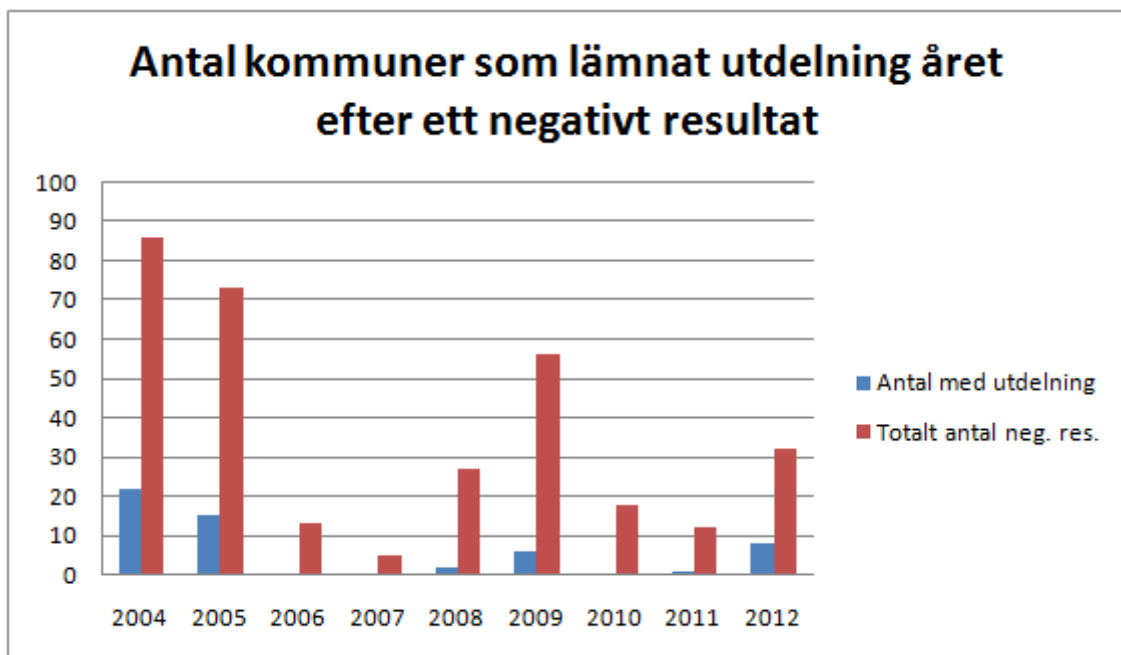

Figur 14 - Utdelning och balanskravsuppfyllnad i bolagen

I figur 14 presenteras en trendlinje för alla bolag som ger utdelning i relation till totalt antal bolag i populationen, alltså de 247 bolag som vi tittat närmare på. Denna linje kallas 'Utdelning hos alla bolag' i figuren. Den andra trendlinjen representerar alla de kommuner som någon gång under åren 2003-2012 inte följt

balanskravet, och andelen av deras bolag som ger utdelning i relation till totalt antal kommuner som inte följt balanskravet, alltså totalt 32 kommuner. Denna linje kallas 'Utdelning hos icke-balanskravsföljande bolag' i figuren. Den tredje och sista trendlinjen representerar hur stor andel av de resterande 215 bolagen och tillhörande kommuner som följer balanskravet i relation till hur många av dessa bolag som ger utdelning. Denna linje kallas 'Utdelning hos balanskravsföljande bolag' i figuren.

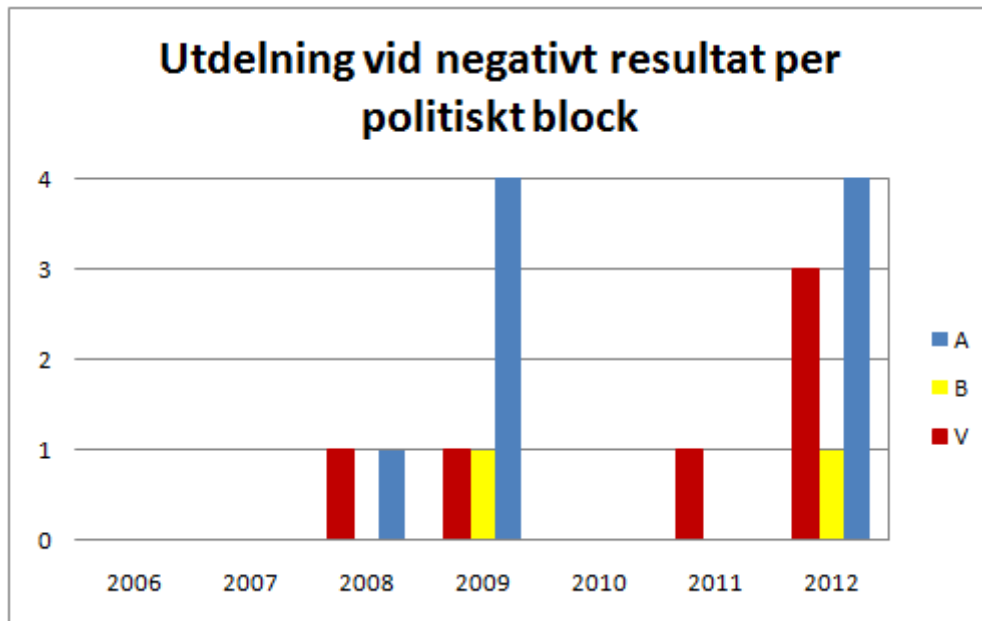
Vi ser tydligt att de kommuner som följer balanskravet i större utsträckning tar utdelning från sina bostadsaktiebolag än de kommuner som brutit mot det. Detta resultat kanske i sig inte är speciellt förvånande. Om en kommun inte anpassat sig efter balanskravet tyder detta att kommunen kan ha en dålig ekonomi, och således blir steget inte speciellt långt till att anta att bostadsaktiebolaget i kommunen också kan ha det svårt, varför de inte lämnar utdelning i lika stor utsträckning som de med god ekonomi. Detta innebär att kommunerna inte använder dessa bolag som spargrisar för att dryga ut ekonomin i syfte att upprätthålla balanskravet i någon större utsträckning. Om detta beror på att kommunerna faktiskt struntar i om de når balanskravets miniminivå, som vi argumenterar för i hypotes fem, eller om de väljer att inte ta ut utdelning av andra anledningar är svårt för oss att säga. Men vi kan konstatera att kommunerna som bryter balanskravet faktiskt inte utnyttjar sina bostadsaktiebolag för att dryga ut kommunkassan i någon större utsträckning.

Figur 15 - Antal kommuner som lämnat utdelning året efter ett negativt resultat

Figur 15 visar hur många kommuner som fått utdelning året efter ett negativt resultat. Det är uppenbart att det inte är något vanligt förfarande. Den röda stapeln visar antalet kommuner som haft ett negativt resultat året innan. Alltså visar den röda stapeln för 2004 antalet kommuner som gick med förlust 2003. Den blå stapeln visar hur många av dessa, i absoluta siffror, som fått utdelning från bostadsaktiebolagen året efter. Stapeln 2004 visar således de kommuner som hade

ett negativt resultat 2003 men som valde att kompensera det med utdelning under 2004.

Figur 16 - Utdelning vid negativt resultat per politiskt block

Figur 16 är baserad på samma logik som figur 15. Skillnaden är den att vi har sorterat kommunerna efter vilken politisk koalition som styr kommunen. Föga förvånande är det även här väldigt ovanligt att kommuner väljer att kompensera föregående års underskott med utdelning.

Vi kan alltså inte finna något direkt belägg för att vår hypotes skulle stämma. Det är väldigt ovanligt att de kommuner som har ett kommunalt bostadsaktiebolag väljer att använda dessa som en reservfond för att nå upp till balanskravet. Det skulle dock kunna indikera något om hur kommunerna ser på balanskravet. Dessa resultat går således i samma linje som resultaten från hypotes fyra och fem. Om balanskravet varit förknippat med sanktioner hade det möjligtvis varit annorlunda siffror som vi kunde presentera här. Resonemanget bygger på att de rationella aktörerna skulle anpassa sig om det fanns tillräckligt starka incitament för att anpassa sig efter kravet. Inte heller några indikationer på ett isomorfistiskt beteende tycks finnas.

5.2.4 Sammanfattning del 2

Vi ser dessa tre som ett annat perspektiv på det kommunala bolagsförvaltandet. Hypotes H1 till H3 syftade i större utsträckning till att studera betydelsen av politisk tillhörighet. Här ligger fokus snarare på en mer renodlad ekonomisk rationalitet. Det som är intressant här är att det inte finns alls lika starka indikationer på att dessa hypoteser förklarar kommunpolitikernas agerande. Fusket med balanskravet är relativt stort men det är näst intill att betrakta som exotiskt att de som fuskar försöker täcka sina förluster genom utdelning från bostadsaktiebolagen. Det är väldigt mycket vanligare att kommuner som följer

balanskravet också lämnar utdelning. Sedan är det förstås inte omöjligt att en viss andel av de kommuner som följer balanskraven faktiskt använder utdelning för att kunna bibehålla ett överskott år efter år. Men baserat på vår undersökning kan vi inte utläsa några sådana tendenser. Om vi ska dra någon slutsats baserad på vår data så framstår det snarare som att kommuner som tar utdelning från bostadsaktiebolagen är välskötta i relation till balanskravet.

Implementeringen av reformen 2010 förklaras bättre av hypoteserna H1 till H3. Det som motiverar kommunpolitikerns agerande är inte lokala ekonomiska förutsättningar utan partipolitiska faktorer. En analys som enbart är baserad på RC framstår därför som olämplig eftersom det inte kan förklara särskilt mycket. Men när RC och institutionell teori kombineras får vi en helt annan förklaringskraft. Det är med hjälp av en sådan kombination som vi kan förklara att politisk färg spelar roll för kommunpolitikerns agerande.

6 Analys och reflektion

6.1 Analys

6.1.1 Vinstmarginal

När vi började arbetet antog vi att införandet av affärsmässig grund skulle leda till ökade vinstmarginaler i de kommunala bostadsaktiebolagen. Därför satte vi en hypotes som utgick ifrån att det skett en generell ökning sedan 2010, då affärsmässig grund infördes för dessa bolag. Detta är en hypotes som våra resultat kan bekräfta. Från 2010 fram till 2012 ser vi en generell ökning av vinstmarginalerna i samtliga typer av styren. En intressant observation är att både vänsterstyrda och blocköverskridande bolag lyckats följa upp sin ökning från 2010 till 2011 med ytterligare en ökning till 2012, något som de borgerligt styrda bolagen inte lyckades med, då de faktiskt hade en minskning från 2011 till 2012. Detta skulle kunna leda till jämnare vinstmarginaler mellan de tre olika styrformerna. Däremot bör noteras att även samhällsekonomiska faktorer kan tänkas påverka vinstmarginalernas förändring, varför vi inte med säkerhet kan påstå att lagändringen står för hela lyftet.

Nyckeltalet är, som sagt var, resultat dividerat med omsättning, så måttet är beroende av två variabler. Med andra ord kan det vara förändring av en eller båda som bidrar till den svaga minskningen fram tills 2010. Vårt ursprungliga resonemang byggde på att det skulle kunna vara rationellt att anpassa sig efter lagstiftning om det fanns en morot för att följa reglerna. Vidare resonerar vi som så att en ökad vinst ger förbättrade möjligheter till utdelning. Detta borde innebära att styrningen av bolagen skulle ändras mot att vara mer inriktad mot vinstökning. Dessutom borde vinstpålägget på hyrorna möjliggöra att vinsterna ökat. Tanken är att vinsten ökar medan omsättningen hålls på samma eller en proportionerligt lägre nivå.

Det finns en viss skillnad mellan vinstmarginalernas utveckling i relation till vilken politisk blocktillhörighet som styr kommunen. De alliansstyrda kommunerna har en relativt jämn nivå på sina vinstmarginaler. Variationen mellan åren är ganska liten och trendlinjen har en väldigt svag negativ lutning. De skiljer sig ganska radikalt från de andra koalitionskategorierna som har större årlig variation och större negativ lutning. Det finns således skillnader mellan hur olika koalitioner förvaltar sina bolag. 2010 innebär ett uppsving för samtliga kategorier även om ingen av dessa når tillbaka till sina respektive maxnivåer. För de vänsterstyrda och blocköverskridande kommunerna har återhämtningen 2010 fortsatt att hålla i sig fram tills 2012. Men de alliansstyrdas vinstmarginal

minskade, som vi inledningsvis nämnde, 2012. Värt att poängtera är dock att deras vinstmarginal förblev på en högre nivå än de övriga kategoriernas.

Skillnaderna mellan de olika koalitionskategorierna vittnar om att det finns något som motiverar till olika styrningsambitioner. Detta är något vi vill koppla till institutionell teori. Det ligger i linje med antagandet om att lokalpolitiker implementerar hållningen som deras partikamrater i den nationella församlingen har. Även om det skiljer sig något från våra tidigare resonemang. Alliansstyrda kommuner sköter därför sina bostadsaktiebolag bättre än de andra koalitionskategorierna; något som manifesterar sig som höga vinstmarginaler. Det handlar alltså inte om att reformen implementeras plikttroget som ett uttryck för att lojalitet mot moderpartiet är nyttomaximerande, utan om en mer långtgående lojalitet. Vi menar att det inom alliansen finns en tydligare företagskultur, eller norm, där bostadsbolagen ses som vilken marknadsaktör som helst. Något som vi menar saknas i de andra kategorierna. Detta tror vi leder till att vinstmarginalerna ser ut som de gör, höga och stabila för alliansstyrda, men lägre och volatila för vänsterstyrda och blocköverskridande. Vänsterblocket och de blocköverskridandes vinstmarginaler vill vi inte dra allt för höga växlar på. De har över den period som vi studerat haft en låg vinstmarginal med stora årliga variationer. Faktumet att de ökat efter 2010 är förvisso sant men vi vågar inte anta att det beror på lagändringen. Det framstår i alla fall inte som att någon av dem har sina rötter i partier vars interna incitamentsystem premierar vinsten i företagsförvaltningen.

6.1.2 Utdelning

Efter att ha studerat utdelningen i Sveriges kommunala bostadsaktiebolag har det dykt upp en del intressanta observationer. Om vi börjar med att diskutera storleken på de totala utdelningarna kan vi se att storleken ökar markant år 2010 och 2011 vilket troligtvis kan ha ett samband med lagändringen om affärsmässig grund. I empiriavsnittet bortsåg vi ifrån de två extremåren 2003 och 2012, och ser man då istället till åren 2004 till 2011 så har ökningen av den totala utdelningen varit hela 687 procent.

Utdelningen är relativt stabil mellan 2004-2008 där utdelningen skiljer sig ytterst lite åren emellan, vilket kan styrka observationen ytterligare om att lagändringen 2010 påverkat utdelningarnas storlek. Ökningen av utdelningen märks redan 2009 då utdelningen fördubblats från föregående år. Vi kan inte förklara denna utveckling baserad på vår data. Vad som också ter sig något underligt är att utdelningen återigen minskar drastiskt 2012. Detta kan vi inte heller förklara utifrån vår data, men en tänkbar förklaring skulle kunna ligga utanför vår data, till exempel i de andra delarna av värdeöverföringen, så som i koncernbidraget. Data som vi inte haft tillgång till. Slutligen är 2003 ytterligare ett år som är lite underligt, där utdelningen är relativt hög för att sedan minska och hålla sig stabilt på en lägre nivå under fem år.

Även i den här analysen är det den institutionella teorin som kan förklara utvecklingen. Sett till andelen utdelningar har alliansstyrda bolags utdelning ökat

väldigt kraftigt. Under hela perioden har andelen bolag som ger utdelning nästan fördubblats, även om det varit en något ojämn utveckling. Ökningen från 2010 till 2011 är rimligtvis kopplad till de förändrade utdelningsreglerna. Då vi i denna uppsats menar att utdelning är ett uttryck för affärsmässighet, något som vi alltså menar kan kopplas till att bedriva sin verksamhet på mer affärsmässiga grunder, så kan institutionell teori kopplas an här. Eftersom det var det borgerliga blocket som införde begreppet affärsmässig grund i lagen, så blir det på samma sätt som i hypotes ett logiskt att borgerliga kommunalpolitiker vill följa partiets normer om affärsmässighet. Därför blir förklaringen den samma som för hypotes ett.

De vänsterstyrdas andel av utdelningen sjönk istället 2010. Det borde kunna förklaras med en omvänd variant av resonemanget som vi driver ovan. Det omvända resonemanget är att de rödgröna avstår från utdelning eftersom reformen av reglerna drivits igenom av allianspartierna. Desto svårare är det att förklara att andelen ökar på nytt under de efterföljande åren. En gissning är att det politiska minnet är kort och att symbolvärdet i att avstå från implementering inte längre var högt nog.

Vidare är observationerna för utdelning fördelat på politiska block intressanta. De blocköverskridande ligger i princip på samma låga utdelningsnivå mellan 2006-2009 med undantag för små förändringar. 2010 ser vi däremot en uppåtgående trend, vilket kan kopplas an till lagreformen. Alliansblocket har däremot en ganska föränderlig utdelninglinje. De har en stadig uppåtgående trend mellan 2006-2009, men efter 2009 ser man för första gången en nedåtgående trend men som knappast är långvarig och vid slutet av 2010 så har utdelningen mer än fördubblats. Mellan 2011 och 2012 återgår de till en svagt nedåtlutande linje. När man tittar på vänsterblockets kurva så börjar de intressanta observationerna. Vänsterblocket står för högre utdelningar under alla år förutom åren mellan 2008 och 2009. Dessa observationer är intressanta utifrån normativ isomorfism. Det kan tänkas att det finns en svagare kultur av affärsmässighet i vänsterblocket vilket motbevisas i diagrammet. Vi kan se att andelen utdelande bolag definitivt är lägre inom vänsterblocket men de tenderar däremot att ha högre total utdelning. Vad som står bakom denna trend är svårt att förklara.

6.1.3 Avkastning på vinstmarginal

Hypotes ett och två mynnar ut i vår tredje hypotes. Vi antog att det finns en korrelation mellan hög vinstmarginal och utdelning. Antagandet är att kommunerna som styr sina bolag mot att prioritera vinstmarginal också är mer benägna att ta ut utdelning från sina bolag. Vi kan bekräfta att det faktiskt finns en korrelation mellan vinstmarginal och utdelning men att den är låg.

Om kommunerna hade setts som rationella ägare hade de förmodligen ställt avkastningskrav på sina bolag. Styrningen hade då lett till att bolagen skulle generera högre vinster och att vinsten skulle delas ut. Korrelationen som vi kan presentera framstår dock som aningen för låg för att vi skulle kunna påvisa detta. Faktumet att det två av åren är en negativ korrelation skulle om något indikera motsatsen. Samtidigt kan det finnas ett resonemang kring utdelning som innebär

att den är baserad på andra variabler än vinstmarginalen och att det därför ger oss en så svag korrelation.

En tänkbar förklaring till att dessa bolag är generellt ovilliga att dela ut sina vinster till ägarna kan ligga i faktumet att det explicit, i vissa ägardirektiv, säger att dessa bolag skall ha hög soliditet. Hög soliditet fås genom att öka mängden eget kapital i relation till totalt kapital. När en utdelning görs, minskas således eget kapital och i förlängningen, kvoten, därför minskas soliditeten. Eftersom vi enbart ser till siffrorna, utan att göra några intervjuer med uppsatta personer, så kan vi inte veta något om anledningarna bakom utdelningarna. Därför blir detta spekulationer från vår sida, varför vi endast nämner det som en tänkbar förklaring till varför andelen bolag som ger utdelning är låg. En annan tänkbar förklaring till att andelen utdelningar är låg kan bero på att kommunerna, med den nya lagstiftningen om affärsmässig grund, använder andra kanaler för att ta ut vinster från de kommunala bostadsaktiebolagen. Vilket exempelvis kan göras genom koncernbidrag.

6.1.4 Balanskravet och politiskt lagtrots

Det ligger i hypotes fyra och fems natur att de analyseras tillsammans, då de utgår ifrån samma teoretiska grund. De är så pass lika, med skillnaden att hypotes fyra endast bekräftar att det finns kommuner som bryter balanskravet, medan hypotes fem bygger vidare på detta och undersöker brottet mot en politiskt bakgrund.

När vi testade kommunernas efterlevnad av balanskravet handlar det givetvis om huruvida lagstiftningen följs eller inte. Det blir en kombination av den institutionella teorins tvingande isomorfism och RC:s antagande om att det måste finnas incitament för att lagstiftningen ska följas. Något som åtminstone inte finns i en formell bemärkelse eftersom det saknas sanktioner för lagtrots.

Hade denna uppsats haft ett annat angreppssätt rent metodiskt så hade frågan om lagtrots kanske gått att svara på mer ingående, till exempel genom intervjuer med relevanta kommunalpolitiker eller liknande. Det hade dock varit mindre troligt att vi fått något vidare användbart svar, då vi menar att dessa personer hade varit mindre benägna att ärligt svara på varför de inte följer lagen. Detta menar vi är argument nog för att se på frågan utifrån ett kvantitativt perspektiv istället, och försöka säga något om siffrorna som vi fått fram. När vi ställer oss frågan, varför följer inte alla kommuner lagen, som tydligt säger att de inom en treårsperiod skall väga upp för eventuella förluster, så menar vi att svaret ligger i det faktum att lagen saknar sanktioner emot de som väljer att inte, eller inte lyckas, att följa lagen.

Varför den trots allt relativt stora andel kommuner inte lyckas, eller väljer att inte följa reglerna, är intressant. Eftersom vi hela tiden hör från den styrande regeringen att Sverige skall ha ordning i de offentliga finanserna, där kommunernas finanser självklart utgör en del. Eftersom det borgerliga blocket styr landet, vars hjärtefråga är stabilitet i statsfinanserna, ter det sig logiskt att även kommunpolitiker vill följa partiets linje, och därför uppehålla en stabil ekonomi i kommunen. Detta har vi tidigare i uppsatsen kopplat till normativ

isomorfism och rational choice, då det är rationellt beteende från kommunpolitikerna att följa partiets riktlinjer, eller normer, då det ökar deras möjligheter att göra karriär inom partiet. Ett sådant agerande kan kopplas till vår teoretiska bas, rational choice. Det kan nämligen vara så att det är ett rationellt beteende att inte följa lagen, då det till och börja med inte finns några sanktioner mot att faktiskt bryta den. För om det inte finns några sanktioner mot att bryta lagen, och detta brott kan leda till ekonomisk vinning i förlängningen, så säger rational choice-teorin att personer i avgörande ställning kommer att fortsätta agera som de gör fram tills dess att sanktioner eller straff införs. Vad vi menar med framtida ekonomisk vinning är helt enkelt att Sveriges omfördelningspolitik kan göra det möjligt för kommunerna med negativa resultat att få tillskott från staten följande år. Men då detta ligger utanför uppsatsens syfte så väljer vi att lämna det här.

Vi antog i hypotes fem att det utifrån rational choice teorin kunde vara rationellt beteende från vänsterkommuner att inte följa reglerna i större utsträckning än borgerliga kommuner. Däremot är kanske institutionell teori än mer betydelsefull för analysen här. För när en lag implementeras bör detta leda till en institutionell förändring. Vilket inom teorin kallas för tvingande isomorfism. Därför blir denna teori intressant när en sådan förändring inte sker i alla kommuner. Självklart skall det påpekas att det i vissa fall kan vara så att kommunerna inte själva väljer att bryta mot de budgetregler som finns, utan att de helt enkelt inte lyckas täcka upp för sina förluster på grund utav tuffa ekonomiska förhållanden. Men eftersom vi inte kan veta vilka intentioner dessa kommuner har, så får vi helt enkelt försöka förklara det utifrån de teorier som vi presenterat. När vi formade vår femte hypotes, utgick vi ifrån att det fanns något som vi kallar normativ ickeisomorfism, alltså att det finns en norm hos vissa kommuner att inte följa de nya lagar och regler som de ställs inför. Trots att Falkman och Tagesson arbetar utifrån ett mer renodlat redovisningsperspektiv kommer dem ändå fram till en slutsats som liknar de tankar vi hade, som ledde upp till denna normativa ickeisomorfism. De skriver nämligen att om svenska kommuner är benägna att inte följa de nya redovisningsregler som de påtvingas. Varför det inte verkar otroligt att de också skulle vara mindre benägna att ta balanskravet på allvar, speciellt vänsterkommuner mer så än de borgerliga.

6.1.5 Utdelning kopplat till negativt resultat

I den sjätte hypotesen skulle vi reda ut huruvida kommuner som går med underskott försöker kompensera för det året efter genom utdelning från bostadsaktiebolagen. Lite tillspetsat ville vi undersöka om kommunerna använder bostadsaktiebolagen som spargrisar. Resonemanget baserades på att teorin om den tvingande isomorfismen faktiskt stämmer för balanskravet. Det innebär då att det finns ett värde för kommunerna att generera ett överskott. Med andra ord att lokalpolitikerna ser ett värde i att följa lagstiftningen. I någon mån är det också ett uttryck för ett perspektiv på kommunerna som ett företag som inte bör gå med förlust.

Dock så kan vi inte bekräfta hypotesen eftersom det är väldigt ovanligt att kommuner som har ett negativt resultat faktiskt använder bostadsbolagen på det sätt som vi antog. Vår data säger, om något, mer om hur kommunerna ser på balanskravet. Med andra ord att de inte prioriterar att anpassa sig efter det. Vi återkommer ännu en gång till avsaknaden av sanktioner. Kommunerna som rationella aktörer hade förmodligen varit mer benägna att rätta in sig i ledet ifall motviljan varit förknippad med sanktioner. Men vi återkommer även till att det tycks finnas en skillnad på positiva och negativa incitament. Hade lagen inneburit att det fanns en morot för att följa lagen, hade det förmodligen lett till att fler kommuner följde balanskravet. En morot så som möjligheten att få högre utdelning från bostadsaktiebolagen.

6.2 Slutsats

Är det politikernas egenintresse och politiska tillhörighet som avgör hur de förvaltar de kommunala bostadsaktiebolagen, eller påverkas förvaltningen snarare av kommunens ekonomiska förutsättningar?

I kapitel 3 - Empirisk kontext framförde vi ett övergripande argument för hur uppsatsens två delar, det politiska perspektivet och det ekonomiska perspektivet hänge ihop. Vi argumenterade då ifrån ett hypotetiskt samband mellan dessa två perspektiv. Där en hög vinstmarginal borde prioriteras, vilket här innebär att införa affärsmässig grund i de kommunala bostadsbolagen. Eftersom detta ska leda till en högre utdelningspotential samt generellt ökade intäkter för kommunen. Vidare antog vi att vi skulle se en ökning av frekvensen av utdelningar, samt en ökad storlek. Något som hänfördes till samma lagstiftningsändring som den om affärsmässig grund. Detta trodde vi generellt skulle gälla för kommuner vars ekonomi var skral, och som var i riskzonen att bryta balanskravet. Något som vi i sin tur antog skulle ske, men att dessa kommuner skulle ta utdelning för att minimera effekterna av ett stort eller långtgående negativt resultat.

Som vi bevisat i empiriavsnittet så tvingas vi förkasta detta samband. Främst då kommunerna som upplever ett stort eller långtgående negativt resultat flera år i rad, faktiskt struntar i om de bryter balanskravet eller ej. Vi fann, som vi tidigare nämnt, att de kommuner som brutit mot balanskravet i betydligt mindre utsträckning tog utdelning från sina bostadsbolag, vilket vi såg som ett bevis på att de faktiskt struntar i kravet. Detta förbryllade oss något, och ledde oss till att tänka att de två delarna, de två perspektiven, istället är något av varandras motpoler. Där det i ena perspektivet, det politiska, är lokalpolitikerns intresse att följa partiets normer, eller övergripande bestämmelser, för att maximera sin egennytt. Detta för att öka sina chanser för en politisk karriär. I det andra perspektivet, det ekonomiska, följde samma politiker igen partiets normer, eller övergripande bestämmelser. Men inte utifrån något nyttoximerande skäl, utan ifrån rent partipatriotiska skäl. Trots att detta agerande bryter mot institutionell teoris antagande om att instiftning av nya lagar leder till vad som kallas tvingande isomorfism, så tycks samma teoris andra gren, normativ isomorfism, väga tyngre i

detta fall. Något som vi förklarar genom en avsaknad av sanktioner mot att inte anpassa sig efter lagen.

Vi kan således konstatera att det är politikerns egenintresse, dennes chans för framtida politiska karriär, som leder denne till agerande. Mer så än det moraliska och kontraherade ansvar för att upprätthålla en god ekonomisk ställning inom kommunen som personen har. Speciellt så inom vänsterblocket och för de blocköverskridande alternativ som vi fann var mer benägna att bryta mot balanskravet.

6.3 Sammanfattning

Sett till vinstmarginaler finner vi belägg för vår hypotes. Det skedde en ökning efter 2010. Men det framträdde även ett annat mönster i vår data. Skillnaderna mellan blocken verkar vara djupt rotade när det kommer till deras företagsförvaltning. Åtminstone sett till vinstmarginalerna. De alliansstyrda bolagen har en vinstmarginal som generellt är högre än de andra blockens. Detta kan vara ett uttryck för att det finns skillnader mellan hur de olika blocken betraktar vikten av att generera vinst. Men framförallt kan det ses som ett uttryck för en skillnad i hur de uppfattar sin roll som förvaltare av de offentligt ägda företagen.

Vi kan visa med vår data att det skett stora förändringar av både antalet bolag som lämnar utdelning såväl som stora ökningar av utdelningarnas totala storlek. Det finns tydliga skillnader kopplade till politisk färg även här. Andelen som lämnar utdelning har ökat efter 2010. Men bland de alliansstyrda är andelen tio procentenheter högre än bland de rödgröna. Däremot har de rödgröna kommunerna tagit ut större utdelningar.

Anpassningen till balanskravet låg i linje med våra hypoteser. Det finns en viss andel av kommunerna som struntar i balanskravet. Bland de kommuner som trotsar kravet är det en skillnad mellan de olika politiska blocken. De alliansstyrda är mest benägna att följa reglerna. Samtidigt är det relativt få som faktiskt struntar i balanskravet.

Det är desto fler kommuner som årligen går med förlust men som i slutändan inte trotsar balanskravets bestämmelser. Men det är ovanligt att dessa kommuner väljer att täcka föregående års underskott med utdelning från bostadsbolagen.

6.4 Begränsningar

Först och främst vill vi här kommentera våra val av underlag. Den data vi använt oss av för att studera politisk majoritet sträcker sig mellan 2006 till 2012. Det hade varit intressant att ha ett längre tidsspänn. Åtminstone en till mandatperiod hade varit intressant att undersöka och analysera. Speciellt intressant hade det

varit att se ifall mönstret med nedgång för både vinstmarginal och utdelning hade uppenbarat sig även under valåret 2002.

Om uppsatsens tidspann hade vidgats hade det dock resulterat i att ett annat behov uppstod. Inflationsjusteringar skulle med fördel göras för utdelning som vi i vissa fall valde att hantera i absoluta siffror.

En annan tänkbar begränsning är vårt val av lönsamhetsmått. Vi skriver om bostadsbolag som i regel har ett väldigt stort ägande av fastigheter. Det kunde ha varit intressant att välja ett lönsamhetsmått som visade avkastning på sysselsatt kapital; så som du Pont sambandet.

Något som vi under resans gång insett mer och mer som en begränsning är att vi varit tvungna att enbart undersöka utdelning, och inte det större, mer omfattande begreppet, värdeöverföring. Problemet är att sådan data är svårtillgänglig. Vi återkommer till denna punkt under rubriken Fortsatt forskning nedan.

6.5 Forskningsbidrag

I denna uppsats har vi undersökt en rad aspekter av kommuners bostadsförvaltning som vi menar bidrar till forskningen om kommuner och kommunalägda aktiebolag. Vi har dels undersökt om balanskravet faktiskt följs av kommunerna eller inte. Detta är något som vi inte hittat någon större utredning på, utan endast artiklar som påpekar att kommuner misslyckats med sin budgetering och fått ett negativt resultat för året. Eftersom vi genomfört en totalundersökning, där alla kommuner inkluderats, menar vi att den data vi tagit fram är aktuell och utförlig. Vår data indikerar att det finns kommuner som faktiskt trotsar lagen och inte följer balanskravet. Vi kopplade även detta lagtrots till politiskt majoritet för respektive kommun, för att undersöka om det skiljer sig mellan borgerliga, vänsterstyrda eller blocköverskridande kommuner. Något som vi kunde konstatera att det gjorde. Detta är inte nödvändigtvis något unikt i sig, då flera andra forskare tidigare konstaterat att det finns ett generellt lagtrots hos kommuner, men vi menar att våra resultat bidrar till att ännu tydligare bekräfta att detta faktiskt sker.

Vi har även undersökt om lagändringen som kom 2010, som instiftade affärsmässig grund i regleringen av bostadsbolagen, har påverkat dessa kommunägda bolags vinstmarginal. Här konstaterade vi att vinstmarginalen har ökat sedan 2010 och att lagändringen kan ha legat till grund för denna ökning, men vi utesluter inte att även andra faktorer som konjunktursvängningar kan ha påverkat siffrorna. Då vinstmarginalen totalt sett har minskat sedan innan finanskrisen. Men då lagen faktiskt introducerades 2010, så kan vi endast utgå ifrån datan sedan dess och då ser vi tydligt att vinstmarginalen som sagt ökat.

Vi har även kunnat identifiera stora ökningarna av bolagens utdelningar. Frågan är dock om den trenden kommer att hålla i sig i framtiden. 2012 innebar ett plötsligt brott mot en sådan utveckling. Samtidigt så kan det handla om att det är en redovisningsmässig förändring som ledde till den ändringen. Vi återkommer

till att det mycket väl kan vara så att utdelningen numera redovisas som någon annan form av värdeöverföring.

6.6 Fortsatt forskning

Det vore intressant att använda den totala summan av värdeöverföringarna och addera detta till vårt arbete. I värdeöverföringar ingår förutom utdelning även koncernbidrag. Det vore intressant att studera hur kommunala bostadsaktiebolag förhåller sig till koncernbidrag och se ifall lagändringen gett utrymme för nya möjligheter att plocka ut vinster ur bostadsbolagen. Men eftersom det innebär en så pass stor tidsmässig förskjutning att använda rapporterna över värdeöverföringarna prioriterade vi bort detta här. Detta är något som med fördel skulle kunna utveckla vidare, för att få en än tydligare bild på den kompletta värdeöverföringen från dessa kommunala bostadsaktiebolag.

En aspekt av vårt arbete som hade varit intressant att ta upp igen vid ett senare tillfälle är vinstmarginalerna. Vi har inte kunnat utvärdera om det kommer att bli en trend av förbättrade vinstmarginaler som följd av introduktionen av affärsmässig grund. Det är intressant eftersom bostadsförsörjningen och bostadsmarknaden är en ständigt aktuell fråga som aldrig blir ointressant. Trenden borde bli att lönsamheten fortsätter att öka. Ett framtida arbete av detta slag hade dessutom blivit ännu mer intressant om vinstmarginalen kopplades till befolkningstillväxt. Det hade förmodligen blivit stora skillnader mellan de kommuner som växer och de som krymper i termer av invånare.

7 Referenser

7.1 Litteraturlista

- Bergh, Andreas & Jakobsson, Niklas (2010). *Modern mikroekonomi: marknad, politik och välfärd*. 1. uppl. Stockholm: Norstedt
- Bohlin, Alf (2003). *Kommunalrättens grunder*. 4., [omarb.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Brorström, Björn, Haglund, Anders & Solli, Rolf. (2005). *Förvaltningsekonomi: en bok med fokus på organisation, styrning och redovisning i kommuner och landsting*. 2., [rev. och omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. 2., [rev.] uppl. Malmö: Liber
- Dagens nyheter 2013. Pengar flödar ur de kommunala bostadsbolagen. *Dagens Nyheter*. 15 september. <http://www.dn.se/nyheter/sverige/pengar-flodar-ur-de-kommunala-bostadsbolagen/> Publicerad: 2013-09-15. (Hämtad: 2013-12-16)
- Deegan, Craig & Unerman, Jeffrey (2011). *Financial accounting theory*. 2. European ed. Maidenhead: Mc Graw-Hill Education
- DiMaggio, Paul and Powell, Walter, 1983. The iron cage revisited: Institutional isomorphism in organizational fields, *American Sociological Review*, 48, 147–160
- Falkman, Per; Tagesson, Torbjörn. Accrual accounting does not necessarily mean accrual accounting: Factors that counteract compliance with accounting standards in Swedish municipal accounting. *Scandinavian Journal of Management*; SEP, 2008; 24; 3; p271-p283
- Hindmoor, Andrew (2006). *Rational choice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan
- Johansson, Sven-Erik & Runsten, Mikael (2005). *Företagets lönsamhet, finansiering och tillväxt: mål, samband och mätmetoder*. 3., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Körner, Svante & Wahlgren, Lars (2012). *Praktisk statistik*. 4., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur
- Lundahl, Ulf & Skärvad, Per-Hugo (1999). *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*. 3. uppl. Lund: Studentlitteratur
- Oliver, Christine, 1991. Strategic responses to institutional processes, *Academy of Management Review*, 16, 145–179.
- Palmer, Donald, Jennings, Devereaux, Zhou, Xueguang (1993) Late Adoption of the Multidivisional Form by Large U.S. Corporations: Institutional, Political, and Economic Accounts. *Administrative Science Quarterly*, Vol. 38, No. 1 (Mar., 1993), pp. 100-131
- Proposition 1990/91:117:211. Om en nu kommunallag
- Proposition 2009/10:185. Allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag och reformerade hyressättningsregler
- SFS 1991:900. Kommunallagen.
- SFS 1997:614. Lagen om kommunal redovisning
- SFS 2002:102. Lag om allmännyttiga bostadsföretag.
- SFS 2010:879. Lag om kommunala bostadsaktiebolag.
- SFS 2011:1159. Förordning om allmännyttiga kommunala bostadsaktiebolag.

- SKL (2010). *Maktfördelning i Svergies kommuner och landsting 2010*.
http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demokrati/310val/valresultat_2010 Publicerad: 2010-12-09
 Hämtad: 2013-12-11
- Wiarda, Howard (red.) (2010). *Grand theories and ideologies in the social sciences*. 1. ed. New York: Palgrave Macmillan
- Öberg, Christina (2012). *Bättre ekonomi: klokare beslutsfattande genom bättre analys av nyckeltal och ekonomiska rapporter*. 1. uppl. Lund: Studentlitteratur

7.2 Figurförteckning

Figur 1 - Tidslinje över lagar	12
Figur 2 - Genomsnittlig vinstmarginal	29
Figur 3 - Vinstmarginal i alliansstyrda bolag	30
Figur 4 - Vinstmarginal i bolag med blocköverskridande styre	31
Figur 5 - Vinstmarginal i bolag med rödgrönt styre	31
Figur 6 - Sammanslaget linjediagram för vinstmarginaller	32
Figur 7 - Andel utdelande bolag	34
Figur 8 - Total utdelning	35
Figur 9 - Totalt utdelning per politiskt block	36
Figur 10 - Korrelation mellan frekvens av utdelning och vinstmarginal	37
Figur 11 - Andel icke-följande bolag	39
Figur 12 - Utdelning och balanskravsuppfyllnad i bolagen	40
Figur 13 - Mandatperiod 2006-2009	41
Figur 14 - Mandatperiod 2010-2012	42
Figur 15 - Antal kommuner som lämnat utdelning året efter ett negativt resultat	43
Figur 16 - Utdelning vid negativt resultat per politiskt block	44
Tabell 1 – Bortfall	21